JOGI DIAGNÓZISOK II.

A COVID-19-világjárvány hatásai a jogrendszerre

Szerkesztők:
Gárdos-Orosz Fruzsina – Lőrincz Viktor Olivér

Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet – L'Harmattan
Budapest, 2022

jogi diagnozisok 2..indb 3 2022.02.17. 10:21:59

Szakmai lektor: Bencze Mátyás

Olvasószerkesztő, nyelvi lektor: Fedinec Csilla

A kézirat előkészítését és a kötet megjelenését támogatta:
Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal, az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat és a Társadalomtudományi Kutatóközpont.

AZ NKFI ALAPBÓL MEGVALÓSULÓ PROJEKT

© Szerzők és szerkesztők, 2022
© TK Jogtudományi Intézet, 2022
© L'Harmattan Kiadó, 2020

ISBN 978-963-414-875-3

A kiadásért felel Gyenes Ádám, a L'Harmattan Kiadó igazgatója.

A kiadó kötetei megrendelhetők, illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:

L'Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
Tel.: +36-1-267-5979
harmattan.hu

Borító: Slemer Igor
Nyomdai előkészítés: Csernák Krisztina
Nyomdai munkák: Prime Rate Kft.
Felelős vezető: Tomcsányi Péter

TARTALOM

… sero medicina paratur… – Előszó 7

Fuglinszky Ádám
A koronavírus-járvány hatásai a kontraktuális felelősségre 15

Boóc Ádám
Mennyiben tekinthető a COVID–19 vis maior helyzetnek? 73

Pusztahelyi Réka
COVID–19 mint tudatosan vállalt kockázat? A járványos megbetegedésekért
való felelősség korlátozása illetve kizárása 87

Völcsey Balázs
A COVID–19-járvány hatása a magánjogi jogérvényesítésre, figyelemmel
az anyagi jogi összefüggésekre 109

Szeibert Orsolya
A COVID–19-járvány hatása a gyermek és a különélő szülő kapcsolattartására
– családjogi és gyermekjogi vetületek 137

Molnár Sarolta
Házasságkötés veszélyhelyzeti feltételek között 157

Fazakas Zoltán József
A koronavírus-járvány és a munkahely elvesztése kapcsolódási pontjai,
a biztosítási jog ezzel összefüggő lehetőségei és hiányai 175

Hungler Sára
Egyéni autonómia, egyéni felelősség – a munkavégzést meghatározó szabályok
elemzése a koronavírus-járvány idején 197

Friedery Réka
Pandémia és szabad mozgás: a Schengeni határ-ellenőrzési kódex és az uniós
digitális COVID-igazolvány 235

Hoffman István – Balázs István
A közigazgatási jog – a változó tartalmú különleges jogrend idején 251

Bán-Forgács Nóra
Információszabadság és COVID–19 Magyarországon (2020. március – 2021. december) 285

Polyák Gábor – Nagy Krisztina
Az egészségügyi kommunikáció szabályozása a post-truth korszakban 303

Szilágyi Emese
Pártpénzügyek járvány idején – a politikai szabadságjogok gyakorolhatóságának kontextusában 331

Kovács Szitkay Eszter
Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés és a sérülékeny csoportok a koronavírus-járvány első három hullámában Magyarországon 361

Kovács Szitkay Eszter – Lőrincz Viktor Olivér – Pap András László
Pandémia, közpolitika, jog: diskurzív és szakpolitikai összefüggések 383

Koi Gyula
Közegészségügyi igazgatás és járványkezelés angol példái a 19. század első harmadától az első világháborúig 409

Függelék

Rácz Lilla
Rendeleti kormányzás Magyarországon járványügyi készültség és a második veszélyhelyzeti kormányzás idején (2020. június 18. – 2021. február 8.) 435

A kötet szerzői 489

Fuglinszky Ádám

A koronavírus-járvány hatásai a kontraktuális felelősségre[1]

„Arguably, the world of contracts has never suffered such an unforeseeable, global, intense interference"
az UNIDROIT titkársága[2]

„...we know, there are known knowns; there are things we know we know. We also know there are known unknowns; that is to say we know there are some things we do not know. But there are also unknown unknowns – the ones we don't know we don't know."
Donald H. Rumsfeld[3]

1. Bevezető

1.1. Koronavírus-járvány és a kontraktuális felelősség: vizsgálati síkok

A koronavírus-járvány jelentőségét, hatásait nem szükséges részleteiben ismertetni, mivel ezek köztudomású tények. Az is könnyen belátható, hogy e közvetlen és közvetett hatások hátrányosan érintették, elnehezítették, avagy egyenesen ellehetetlenítették már megkötött szerződések (szerződésszerű) teljesítését. Éppen ezért kívánatos elemezni a járvány hatásait a szerződési jog, így különösen a szerződésszegésre vonatkozó szabályok tükrében is. Az elemzés több részkérdésre bontható (a teljesség igénye nélkül: mikor beszélhetünk a teljesítés lehetetlenné válásáról; hogyan hatnak ki a közismert körülmények az elévülésre; hogyan és miként alkalmazható a *clausula rebus sic stantibus* elve, így különösen a bírói szerződésmódosítás szabálya a járvány által „megtépázott" tartós szerződéses viszonyokra), melyek közül kétségkívül az egyik legfontosabb (ha nem

[1] A kézirat lezárva: 2021. november 21. Átdolgozva és jelentősen kiegészítve felhasználásra került a szerző következő munkája: Fuglinszky (2021).
[2] Note of the Undroit Secretariat (2020), 53. margószám.
[3] George W. Bush védelmi minisztere, Donald H. Rumsfeld 2002. február 12-i nyilatkozatából. Idézi Graham (2014).

a legfontosabb), hogy a járvány egyes hatásai, következményei mentesítik-e a szerződésszegő (késedelmesen vagy egyáltalán nem teljesítő) kötelezettet a szerződésszegés szankciói, így különösen a 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 6:142. §-a alapján fennálló kártérítési kötelezettsége alól.

A Ptk. 6:142. §-a kimondja: „Aki a szerződés megszegésével a másik félnek kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje vagy a kárt elhárítsa." A jogalkotó szigorította, azaz „elszakította" a felróhatóságtól és objektív alapra helyezte a szerződésszegésért fennálló kártérítési felelősséget, tekintve, hogy e körben „a károkozó magatartás egy önként, tudatosan, átgondoltan vállalt szerződéses kötelezettség megszegése"; továbbá, mert „[a] magánjogi szerződéseknél a szerződésszegés következményeinek telepítése tehát elsősorban kockázatelosztást, és nem valamely egyéni hiba szankcionálását kell, hogy jelentse. A szerződéses, azaz önkéntes kötelezettségvállalás nem szerződésszerű teljesítésének szankcionálása nem lehet a szerződésszegő fél igyekezetének függvénye." A Ptk. Indokolása rögzíti azt is, hogy a kimentés három feltételének együttesen (konjunktívan) kell fennállnia ahhoz, hogy a kötelezett mentesüljön a felelősség alól, s a törvény „a bizonyítási terhet mindhárom kimentési feltétel tekintetében a szerződésszegő félre helyezi".[4] A kérdés tehát akként fogalmazódik meg, hogy e szigorú, felróhatóságtól független koncepció alapján a szerződésszegő kötelezett vajon ki tudja-e menteni magát a járvány hatásaira, következményeire hivatkozással, ilyen következménynek tekintve különösen a védekezést szolgáló egyes korlátozó (közhatalmi) intézkedéseket.

A vizsgálat valójában két síkon, párhuzamosan zajlik. Miközben nem lehet túlbecsülni a kérdésfeltevés konkrét gyakorlati jelentőségét, s az arra adott válaszon feltehetően számos jogvita kimenetele fog múlni, emellett az elemzést szükségképpen ki kell terjeszteni egy absztraktabb, elméleti-dogmatikai vizsgálati síkra is. Nevezetesen, hogy a járvány által indukált rendkívüli körülmények egyúttal a „békeidőkre kalibrált" polgári jogi jogintézmények egyfajta szilárdsági próbáját (avagy szakító próbáját) is jelentik: mi az az értelmezési tartomány, amelyben ezek működőképesek; meg tudnak-e felelni a jogalkotó által rögzített jogpolitikai céloknak (rendkívüli körülmények közepette, válsághelyzetben is), mert ha és amennyiben igen, csak akkor és annyiban mentesül a jogalkotó azon késztetés alól, hogy időlegesen egyedi, válságkezelési célú

[4] Ptk., Indokolás, 7. pont.

jogszabályokkal kézi vezérelje a szerződéses viszonyokat. A nemzetközi szakirodalom is a szerződési jog „stressz-tesztjeként" tekint a koronavírus-járvány hatásaira,[5] miközben a hagyományos szerződési jogi jogintézményeket eleve újabb és újabb kihívások elé állítja a „modern piaci valósághoz" való adaptálódási kényszer.[6] A szakító próba (eredménye) pedig az érintett jogintézmények „újrakalibrálását" teheti szükségessé.[7] De vajon el kell-e jutnunk idáig? E kérdés megválaszolásához – többek között – a koronavírus-járvány kontraktuális felelősségre gyakorolt hatásainak vizsgálatán keresztül vezet az út.

1.2. A vizsgálat módszere: összehasonlító elemzés a Bécsi Vételi Egyezmény 79. cikkének gyakorlata és szakirodalma alapján

Másutt már elemeztük, hogy a Ptk. kontraktuális felelősségre vonatkozó 6:142. §-a lényegében egy *legal transplant,* azaz jogi „transzplantáció", átvétel, s mintaként az Egyesült Nemzeteknek az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló, Bécsben, 1980. április 11-én kelt Egyezménye (a továbbiakban: Bécsi Vételi Egyezmény vagy Egyezmény) 79. cikk első bekezdése szolgált.[8] Vékás Lajos is utal arra, hogy az Egyezmény bírói gyakorlata „sokban eligazító lehet" a 6:142. § értelmezése során.[9]

Miközben magunk is amellett érveltünk, hogy a „donor jogrendszer" szabályainak szakirodalmi értelmezését, bírói gyakorlatát nemcsak az átvételt megelőzően, hanem azt követően, a „transzplantált" szabály hazai gyakorlatának (bírói) alakítása során is érdemes figyelemmel kísérni (és ha meggyőző, akkor meríteni abból), egyúttal arra is felhívtuk a figyelmet, hogy nem szabad átsiklani az átvett jogintézmény, szabály szűkebb-tágabb (esetünkben: szerződési) jogi környezetének strukturális különbségei felett (a donor és a befogadó jogrendszerben). Ellenkező esetben a donor-szabályhoz kapcsolódó *law in action* mechanikus átvétele a szabály diszfunkcionális (hazai jogalkotó által kitűzött jogpolitikai célokkal ellentétes) működéséhez vezethet.[10]

E figyelmeztetés jelen írás szűkebb értelemben vett tárgya szempontjából is aktuális. Mint látni fogjuk, a Bécsi Vételi Egyezmény – szemben például

5 Twigg-Flesner (2020a), 89.
6 Note of the Unidroit Secretariat (2020), 2. margószám.
7 Twigg-Flesner (2020b), 155.
8 Fuglinszky (2015); Fuglinszky (2020).
9 Vékás (2020), 561.
10 Fuglinszky (2020), 285.

az *Unidroit Principles of International Contracts* (a továbbiakban: UPICC) rendelkezéseivel – nem tartalmaz külön kifejezett szabályt a nemzetközi szakirodalomban és szerződéses gyakorlatban *hardship*-ként megjelölt élethelyzetre, vagyis amikor bizonyos körülményeknek a szerződő fél ellenőrzési körén kívüli okból történő megváltozása a teljesítést aránytalanul terhesebbé teszi. Éppen ezért az Egyezmény 79. cikkének gyakorlata kapcsán újra és újra felmerül a kérdés (és a válaszok széttartóak), hogy ha a szerződésszerű teljesítés sem fizikai, sem jogi szempontból és okból nem vált lehetetlenné, de teljesítése a körülmények megváltozása miatt számottevően terhesebbé vált – másként fogalmazva: a szerződés eredeti tartalma szerinti teljesítése a szolgáltatás és ellenszolgáltatás egyensúlyát alapvetően felborítaná (vagy a teljesítés költségeinek növekedése, vagy a szerződéses szolgáltatások értékének csökkenése miatt), s a kötelezett erre tekintettel nem teljesít (szerződésszerűen) –, akkor az vajon a felelősség alóli mentesülésre vezethet-e a 79. cikk (1) bekezdése alapján.

Egyes álláspontok szerint a 79. cikk szövegében szereplő „akadály" (*impediment*) a lehetetlenné váláshoz áll közel (*impossibility*), ezért a fent körülírt esetkör nem szubszumálható a 79. cikk alá.[11] Ezt az álláspontot erősíti, hogy az UPICC 7.1.7 (*force majeure*) és 6.2.2., 6.2.3. (*hardship*) cikkei között is éppen ez a distinkció jelenti a határvonalat, s ezért a *hardship* nem lehet a *force majeure* része.[12] Az értelmezési törésvonalak bizonyos értelemben éppen egyes jogrendszerek mentén húzódnak, mert míg a *common law* jogrendszerek és a francia jog felől érkező szerzők a 79. cikk tárgyi hatályát csak a valódi objektív (fizikai vagy jogi) lehetetlenülés esetkörére szűkítik, megengedőbbek a németajkú szerzők, akik beleértik a gazdasági lehetetlenülés (*ökonomische, wirtschaftliche Unmöglichkeit*) drasztikus eseteit is.[13]

---

[11] Lásd az Egyezmény keletkezéstörténetére hivatkozva DiMatteo (2021), 38–39. és 40. margószámok. Egy korábbi, alternatív szövegtervezetben még szerepelt a teljesítés lehetetlenné válása mellett a „so radically changed" kifejezés is, végül azonban a szigorúbb kimentési szabály mellett döntöttek az illetékes munkacsoportban, s ennek megfelelően alakult a 79. cikk végleges szövege, amely e fordulatot már nem tartalmazta.

[12] Miközben éppen az Unidroit titkársága hívja fel arra a figyelmet, hogy az UPICC (ahogy az Egyezmény 79. cikke is) nem az „impossibility" hanem az „impediment" kifejezést használja, amiből inkább az következne, hogy nemcsak a szűkebb értelemben vett lehetetlenülés esetei tartoznak a norma (force majeure-re tekintettel történő mentesülés a szerződésszegésért való felelősség alól) tárgyi hatálya alá, hanem minden olyan akadály, amely a kimentés szigorú feltételeinek eleget tesz. Lásd Note of the Unidroit Secretariat (2020), 6., 9. és 15. margószám. Erre tekintettel még az is előfordulhat, hogy ugyanazon történeti tényállás az UPICC mindkét cikke alá szubszumálható, lásd ehhez uo. 50. margószám.

[13] Vogenauer (2020), 7.

A megengedő értelmezések azonban további alkérdéseket vetnek fel. A gazdasági gyökerű akadály csak akkor vezethet a mentesüléshez, ha az egyenértékű a fizikai vagy jogi lehetetlenüléssel? Ha igen, mikor tekinthető egyenértékűnek? Helyes-e megkövetelni az ún. *limit of sacrifice* (önfeláldozási határ) elérését, s ha igen, mit jelent ez utóbbi kifejezés? Avagy a szerződéses egyensúly utólagos felborulása már önmagában a felelősség alóli mentesüléshez vezet, ha megvalósulnak azok a 79. cikkhez képest kevésbé szigorú feltételek, amelyeket a nemzetközi szerződéses gyakorlatban, vagy éppen az UPICC alapján a *hardship* keretében szoktak támasztani?[14]

Miközben a kérdés érdemére alább még visszatérünk, ehelyütt csak megerősítjük: ha a Bécsi Vételi Egyezmény szakirodalmát vagy gyakorlatát tanulmányozva – a fentiekre tekintettel is – olyan érveléssel szembesülünk, miszerint a teljesítés jelentős elnehezülése (feltéve, hogy alapvetően borítja fel a szerződéses egyensúlyt) adott esetben megalapozhatja a kimentést a 79. cikk (1) bekezdése alapján, akkor felmerülhet, hogy ez az érvelés valójában kényszerpálya, mivel az Egyezmény nem tartalmaz szabályt *hardship* helyzetekre. Ebből következően – a felelősség alóli mentesülés kiterjesztő értelmezése hiányában – a *hardship* helyzetek (igazságtalan) következményeit egyáltalán nem lehetne az Egyezmény alapján kezelni, ami, különösen a koronavírus-járvány hatásainak tükrében igazságtalannak, merevnek és életszerűtlennek tűnhet.[15] Nem meglepő tehát, ha a megengedőbb megközelítés éppen a járvány következtében válik hangsúlyossá, mert a felelősség alóli mentesülés bizonyos *hardship* helyzetekben még mindig igazságosabbnak, morális szempontból elfogadhatóbbnak tűnik, mint a körülmények drasztikus megváltozásának teljes figyelmen kívül

[14] Ez utóbbi megoldást támaszthatja alá: Király (2019), 158–159. Eszerint az Egyezmény által lefedett, de kifejezetten nem szabályozott kérdések tekintetében annak 7. cikk (2) bekezdése szerint elsősorban az Egyezmény alapjául szolgáló általános elvekből kell kiindulni, s az általános elvek körében a fenti összefüggésben éppen az UPICC *hardship* rendelkezéseit javasolja alkalmazni az illeszkedő tényállásokra a CISG hatálya alá tartozó szerződések vonatkozásában is (igaz, ezek jogkövetkezménye nem kártérítés alóli mentesülés).

[15] Ennek az a magyarázata, hogy a többségi álláspont szerint a *hardship* kérdése az Egyezmény hatálya alá tartozik (tehát nem lehet e tekintetben visszanyúlni arra az anyagi jogra, amely az Egyezmény alkalmazása hiányában a nemzetközi magánjogi szabályok alapján irányadó lenne, pusztán amiatt, hogy az Egyezmény nem tartalmaz kifejezett *hardship* szabályt), s mivel a 79. cikk alá e helyzetek nem szubszumálhatók, mert az ott rögzített szigorú konjunktív kimentési feltételek nem teljesülnek, ezért a mentesülésnek nincs helye. Mindez pedig nem joghézag, hanem a jogalkotó (az Egyezmény alkotóinak) tudatos döntése. Összefoglalóan DiMatteo (2021), 38. margószám.

hagyása kifejezett *hardship* vagy *clausula rebus sic stantibus* szabály (vagy szerződéses kikötés) hiányában.

Amikor tehát úgy tesszük fel a kérdést, hogy kövessük-e a Ptk. 6:142. §-ának alkalmazása során – különösen a koronavírus-járvány által befolyásolt történeti tényállások mellett – az Egyezmény 79. cikkének „feltörekvő", gazdasági lehetetlenülésre, elnehezülésre nyitott megengedőbb értelmezését, akkor nem hagyható figyelmen kívül az utóbbi értelmezésének fenti „kényszerpálya" jellege, ahogy az sem, hogy a Ptk. – szemben az Egyezménnyel – tartalmaz olyan szabályt, amely funkcionális megközelítésben éppen a *hardship* helyzetekre alkalmazandó, nevezetesen a bírói szerződésmódosításról szóló 6:192. §-t. Következésképpen a 6:142. §-nak a gazdasági elnehezülés irányában nyitott, megengedő értelmezése erodálná a 6:192. § mögött meghúzódó jogpolitikai megközelítést (hogy a bírói szerződésmódosítást a jogalkotó csak tartós jogviszonyok esetén teszi lehetővé), ezért ha *de lege lata* figyelembe veszünk is a 6:142. § alkalmazása során gazdasági nehézségeket mint teljesítési akadályt, ezek – következetes jogalkalmazás mellett – csak akkor vezethetnek mentesüléshez, ha hatásaikat tekintve a fizikai vagy jogi lehetetlenüléssel ekvivalensek, amely belépési korlátot, küszöböt az Egyezmény 79. cikkének szigorúbb értelmezése a *limit of sacrifice,* avagy németül *äußerste Opfergrenze* (önfeláldozási korlát, az önfeláldozás határa) kifejezéssel ragad meg.[16] E korlát átlépéséről csak akkor beszélhetünk, ha a körülmények megváltozása következtében a szerződés teljesítése a kötelezett fennmaradását, túlélését (jogi személyek), illetve megélhetését, egzisztenciáját (természetes személyek) veszélyeztetné.

E gondolatmenet nemcsak arra mutat rá, hogy a *legal transplant* esetében az ún. *post-transplantation adjustment* folyamata során figyelemmel kell lenni a donor és a befogadó jogrendszer érintett jogterületeinek különbségeire, hanem azt is jól illusztrálja, mit is értenek a szerzők a nemzetközi szakirodalomban egy-egy jogintézmény „stressz-tesztje" alatt. A fenti részkövetkeztetés ugyanis rámutat a magyar szabályozás egy (szándékos, mert tudatos jogpolitikai döntésen alapuló, avagy csak nem szándékolt mellékhatásként értékelhető) hiányosságára

[16] Az utóbbihoz lásd a német szakirodalomban Rothermel (2020), 95. Az Egyezmény kommentárirodalmából lásd Atamer (2018), 81–82. margószám. Vogenauer ugyanakkor arra hívja fel a figyelmet, hogy a 79. cikk csak a kártérítési felelősség alól mentesít, de nem ad támpontokat az esetleges további jogkövetkezmények, a szerződés további sorsa felől, miközben a szerződéses *hardship* kikötések vagy éppen az UPICC vonatkozó szabálya (6.2.3.) a szerződés újratárgyalásának kötelezettségét, s ennek meghiúsulása esetén a bírósághoz fordulás lehetőségét mondja ki, azzal a potenciális „végkifejlettel", hogy a bíróság módosítja vagy megszünteti a szerződést. Lásd Vogenauer (2020), 7.

(értékmentesen fogalmazva: sajátosságára) is, nevezetesen: a *hardship* helyzetek csak akkor érik el a magyar szerződési jog ingerküszöbét, ha tartós jogviszonyról van szó, mert a szerződés bírósági úton történő módosítása csak ekkor megengedett. Következésképpen a magyar szerződési jog (legalábbis az írott jog) nem reflektál az olyan helyzetekre, amikor – például olyan szélsőséges változás, mint a koronavírus-járvány következményei – nem tartós jogviszonyban „borítják fel" a szerződéses egyensúlyt (akár rövid időn belül), s noha a teljesítést nem lehetetlenítik el, de alapvetően elnehezítik azt. Ha és amennyiben közmegegyezés születne abban, hogy a szerződési jognak az ilyen helyzetekre is reflektálnia kell, ám a jogalkotó ennek ellenére sem lép, akkor a hazai jogalkalmazók – éppen a szerződéses igazságosságot, az ehhez kapcsolódó igazságérzetüket követve – szintén kényszerpályára kerülhetnek, amely kényszerpálya többféleképpen is megrajzolható: a „tartós jogviszony" fogalmának megengedő, kiterjesztő értelmezésével; avagy éppen 6:142. § kimentési feltételeinek megengedő, kiterjesztő értelmezésével, ahogy erre az Egyezmény 79. cikke értelmezése kapcsán is látszik törekvés.

1.3. A vizsgálat menete

Mindezek alapján kirajzolódik, hogy a vizsgálatot hogyan, mely kérdésfeltevések mentén kell elvégezni: elsőként át kell tekinteni mindazt, amit a 6:142. § értelmezéséről és alkalmazásáról már a járvány kitörése előtt megtudtunk (akár a donor jogrendszer kapcsán képviselt, illetve kialakult, akár a kialakulóban lévő hazai jogtudományi-szakirodalmi jogértelmezés és bírói gyakorlat alapján, 2.); vizsgálni kell a kimentés (konjunktív) feltételeit, nevezetesen: ellenőrzési körön kívül eső (2.1.), a szerződéskötés időpontjában előre nem látható (2.2.) körülményeket, amelyek elkerülése vagy a kár elhárítása nem volt elvárható (2.3.). E szabályok összessége és értelmezése (alkalmazása) jelenti azt a jogi környezetet, amelybe a járvány a maga drasztikus hatásaival „becsapódott".

A fogadó környezet dogmatikai és jogpolitikai sajátosságai alapvető jelentőséggel bírnak a koronavírus-járvány következményeinek megítélésében, közelebbről: kártérítési jogi következményeinek értékelésében. A német jogban például közel sincs ekkora jelentősége, hogy mi tekinthető ellenőrzési körön kívül eső (előreláthatatlan, elháríthatatlan) körülménynek, mert a kontraktuális felelősség – a korábbi, 1959. évi (magyar) Ptk.-hoz hasonlóan – felróhatósági alapú. Továbbá a teljesítési segéd fogalma is szűkebb mint a magyar jogban, mert például az értékesítési láncolat eladót megelőző tagjai (időben a „láncon" visszafelé haladva: a nagykereskedő, illetve a gyártó) nem minősülnek az eladó

teljesítési segédjének.[17] Következésképpen, a kártérítési felelősség alóli kimentés lényegesen könnyebb, mint az objektív (felróhatóságtól független) kontraktuális felelősség modelljét követő jogrendszerekben.

Ez utóbbiak esetében, többek között a magyar jogban is, a koronavírus-járvány következményeinek az egyes (konjunktív) kimentési feltételekre történő rávetítése és a kimentési feltételek járványspecifikus értelmezése nem mellőzhető (3.). Azaz megkíséreljük modellezni, hogyan változott, változhat (vagy nem változott s feltehetően nem is változhat) meg a szabály alkalmazása a „becsapódást" követően. Ennek részeként röviden utalni szükséges a járvány hatásaira (milyen is volt ez a „becsapódás"), az egyes hatásoknak a téma szempontjából releváns klasszifikációira (3.1.), amit a kimentés általános előkérdéseinek (járványra vetített) elemzése követ (3.2.). Természetesen itt sem mellőzhető a kimentés feltételeinek egyenként történő vizsgálata, immár szintén a járvány hatásaira fókuszáltan (3.3., 3.4., 3.5.). Sor kerül az első hazai közzétett jogeset (eseti döntés) elemző bemutatására is, amely jogvitában az alperes a járvány hatásaira hivatkozott (3.6.).

Végül a következtetések (4.) egyfajta prognózist is magukban foglalnak arra vonatkozóan, hogy a járványspecifikus megfontolások miként hatnak vissza a kimentési feltételek értelmezésére, vajon lesz-e ezeknek a járványon túlmutató, egyéb válsághelyzetekre vagy nem válságspecifikáltan általánosítható hatásuk.

2. A 6:142. § értelmezése a „donor jogrendszer" és a kialakuló hazai bírói gyakorlat alapján

A kimentés három feltételének együttesen (konjunktívan) kell fennállnia ahhoz, hogy a kötelezett mentesüljön a felelősség alól, s a törvény a bizonyítási terhet mindhárom kimentési feltétel tekintetében a szerződésszegő félre helyezi. A bizonyítási teher szabályát árnyalja ugyanakkor, hogy miközben a kimentés alapjául szolgáló tények és körülmények bizonyítása valóban szükséges lehet, ezek minősítése, nevezetesen, hogy e körülmények fennállása eleget tesz-e a kimentési feltételekben foglaltaknak, bírói mérlegelést kívánó jogkérdés.

Az Indokolás aláhúzza, hogy a „bíróságnak a konkrét eset összes körülményét mérlegelve kell állást foglalnia abban a kérdésben, hogy a fél ellenőrzési körén kívül eső körülményként merült-e fel a szerződésszerű teljesítés akadálya".[18]

---

17 Beyer – Hoffmann (2020), 612–613.

18 Ptk., Indokolás, 7. ba. alpont.

A szabályt ihlető külföldi vagy nemzetközi normák gyakorlatából az szűrhető le, hogy a kimentés „ingerküszöbe meglehetősen magas", az csak igazán kivételes esetekben lehetséges, s csak nagyon ritkán sikeres.[19]

A Bécsi Vételi Egyezmény meglehetősen szigorú gyakorlata alapján nem mentesül a felelősség alól a szerződésszegő kötelezett, ha már bekövetkezett szerződésszegését „tetézi" *vis maior* esemény, például már eleve késedelemben van, s a késedelem időtartama alatt következik be valamilyen ellenőrzési körén kívül eső, előre nem látható és el nem hárítható körülmény. Ennek hátrányos következményeit ugyanis megelőzhette volna, ha határidőn belül teljesít, s így a teljesítés a természeti katasztrófa bekövetkezése előtt perfektuálódhatott volna (másként fogalmazva: a teljesítés elmaradása és az *in abstracto* ellenőrzési körön kívül eső körülmény között nem áll fenn ok-okozati összefüggés).[20]

2.1. Ellenőrzési körön kívüli körülmény

A felelősség alóli mentesüléshez csak olyan körülmény vezethet, amely a szerződésszegő fél ellenőrzési körén kívül merült fel. A kötelezett van ugyanis abban a helyzetben, hogy megelőző intézkedésekkel, tartalékképzéssel, vészhelyzeti forgatókönyvekkel (alternatív szállítási útvonalak kialakítása; árukészlet több helyszínen történő elhelyezése stb.), vagy akár megfelelő biztosítás kötésével megelőzze, illetve elhárítsa teljesítésének lehetséges akadályait.[21] A Ptk. Indokolása szerint ilyennek tekinthetők mindazon körülmények, amelyekre „a fél nem képes hatást gyakorolni". A példaként említett típusok:[22] a *vis maior* hagyo-

[19] DiMatteo (2021), 27. margószám.

[20] Schwenzer (2019), 15. margószám. Hasonló esetet ismertet Kőhidi és hasonló következtetésre is jut: a kár releváns oka gyakran nem a *vis maior* (még ha fenn is állt ilyen körülmény), hanem valamilyen emberi mulasztás. (Az általa ismertetett eset tényállása szerint az illékony, nagy nyomás alatt álló gázt szállító hajóba villám csapott. A robbanást nem maga a villámcsapás okozta, mert az a hajó másik részén történt, hanem egy a villámcsapás hatására keletkezett szikra. A villámcsapás kétségkívül ellenőrzési körön kívül eső ok, amelyet nem lehetett elhárítani. Ugyanakkor ha a hajót ellátták volna megfelelő, szikra elleni védelemmel, amire volt műszaki lehetőség, akkor a kár megelőzhető, elhárítható lett volna.) Lásd Kőhidi (2015), 230.

[21] Atamer (2018), 44–45. margószám.

[22] Ptk., Indokolás, 7. ba. alpont.

mányos esetei,[23] így a természeti katasztrófák (földrengés, tűzvész, járvány,[24] aszály, fagykár, árvíz, szélvihar, villámcsapás stb.);[25] bizonyos politikai-társa-

[23] A kontraktuális felelősséggel összefüggésben gyakran említik a *vis maior*t anélkül, hogy tisztáznák e jogintézmény és a kimentési okok, a felelősség alóli mentesülés viszonyát. Lásd ehhez Fuglinszky (2021), 377–380. Röviden összefoglalva: a *vis maior* (*force majeure*) fogalmát a Ptk. nem tartalmazza, annak szokásos tartalma a nemzetközi szerződéses gyakorlatban alakult ki. Tartalmának és jogkövetkezményeinek meghatározása elsősorban a szerződő feleken múlik. A *vis maior*nak ekként nincs egy mindenek fölött álló, illetőleg a nemzetközi vagy akár nemzeti jogi környezetben általánosan irányadó, imperatív fogalma. Különböző szokványok, mintaklauzulák segítségével azonosítható, hogy általában mit szoktak a felek *vis maior*nak tekinteni és ahhoz milyen jogkövetkezményeket szoktak kapcsolni, azzal, hogy az így kikristályosodott mintaklauzulákat mindig lehet finomítani, és hozzá lehet igazítani az adott ügylet tartalmához, sajátos kockázataihoz. Ha például a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara (*International Chamber of Commerce, ICC*) 2020-as *force majeure* mintaklauzuláját tekintjük – ICC Force Majeure and Hardship Clauses, 2020 – az észszerű ellenőrzési körön kívüli olyan akadály minősül *force majeure*-nek, amelyet a szerződéskötés időpontjában nem lehetett észszerűen előre látni és amelynek hatásait nem lehetett észszerűen elkerülni vagy elhárítani (úrrá lenni azokon). Az „észszerű ellenőrzési körön kívüli" fordulatban az észszerű kifejezés (*beyond resonable control*) kevésbé szigorú megközelítést sejtet, illetve tesz lehetővé, mint a 6:142. § vonatkozó fordulata. Az ICC 2020 *force majeure* klauzula ezt követően tartalmaz egy exemplifikatív felsorolást, s az itt felsorolt körülmények fennállása esetén az (észszerű) ellenőrzési körön kívüliség vélelmezett, így a kötelezettnek csak az előreláthatóság és az elháríthatóság hiányát kell bizonyítania. Nemcsak a bemeneti oldalon van, illetve lehet különbség a *vis maior* és a 6:142. § kimentési feltételei között, hanem a jogkövetkezmények szempontjából is. A két jogintézmény átfedésben van annyiban, hogy az ismert mintaklauzulák szintén mentesítik a felet a szerződésszegéssel okozott károk megtérítésének kötelezettsége alól. Ugyanakkor a *vis maior*hoz más jogkövetkezményeket is szoktak kapcsolni. E további jogkövetkezményekkel összefüggésben jellemzően rögzítik, hogy csak addig állnak fenn, amíg magát a *vis maior*t jelentő teljesítési akadály is fennáll, így a *vis maior*ra alapvetően mint egy provizórikus teljesítési akadályra tekintenek. (Ezzel szemben a 6:142. § pillanatfelvétel-szerűen ad képet a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség fennállásáról vagy fenn nem állásáról.) Gyakran meghatároznak a felek egy olyan időtartamot, amelyen belül, ha nem hárul el a teljesítés akadálya, a másik fél vagy a felek mindegyike felmondhatja a szerződést, megfelelő elszámolás mellett. Az ICC 2020 *force majeure* mintaklauzulában ez 120 nap. Egyes *vis maior* klauzulák pedig arra kötelezik a feleket, hogy a szerződést igazítsák hozzá a *vis maior* által megváltoztatott helyzethez, azaz lényegében tárgyalják újra annak tartalmát, *vis maior* által érintett elemeit. (A Ptk. 6:142. §-ából ilyen további jogkövetkezményeket nem lehet levezetni.) A felek gyakran kikötik a szerződésben, hogy a teljesítés *vis maior*nak minősülő akadályát a területi gazdasági, illetve kereskedelmi és iparkamarának kell igazolnia.

[24] Vékás egy későbbi cikkében kifejezetten utal a koronavírus-járvány bizonyos következményeire, lásd Vékás (2020), 559.

[25] A hazai bírói gyakorlat által elfogadott *vis maior*-fogalom konvergál a 6:142. § kimentési feltételeihez. Lásd pl. BH 2014. 147: „A vis maior fogalmi elemeit a Ptk. nem határozza meg. Jelentése: ellenállhatatlan erő, amely olyan mértékű erőt, eseményt jelent, amelynek egyetlen ember sem tud ellenállni, amelyet senki sem tud elhárítani. Ilyenek bizonyos természeti csapások,

dalmi események (háború, forradalom, felkelés, szabotázs, közlekedési útvonal (repülőtér) lezárása stb.); bizonyos állami intézkedések (behozatali-kiviteli tilalmak, devizakorlátozások, embargó, bojkott, váratlan kisajátítás, kollektivizálás és hasonlók); súlyos üzemzavarok; a szerződésszerű teljesítést lehetetlenné tevő radikális piaci változások (drasztikus árrobbanás, a fizetés pénznemének rendkívüli meggyengülése stb.). Az Indokolás szerint a szerződésszegő fél ellenőrzési körébe tartoznak, így nem vezetnek a felelősség alóli mentesüléshez „a saját üzemi rend szervezési vagy egyéb zavara, a fél alkalmazottainak magatartása, piaci beszerzési nehézségek és hasonlók".[26]

Az Egyezmény szakirodalmában az üzemi és folyamatszervezési zavarokat akkor sem tekintik ellenőrzési körön kívül eső oknak, ha ezek olyan objektív körülményekre vezethetők vissza, mint például betegség vagy haláleset.[27] Mindenképpen a kötelezett ellenőrzési körébe tartoznak a következő körülmények, események:[28]

- Ha a kötelezett a gyártó, akkor maga a gyártási folyamat (tervezési, fejlesztési, gyártási hiba esetén nem mentesülhet),[29] ideértve a (megfelelő) nyersanyagok, félkész termékek beszerzését; a termelő üzem szervezetét és energiaellátását; a munkavállalók munkavégzési készségét és hajlandóságát; a teljesítéshez szükséges, megfelelő pénzügyi hátteret. Ennek megfelelően az energiaellátási nehézségek, vagy a termeléshez szükséges gép leállása is az ellenőrzési körébe tartozik.
- A beszerzési nehézségek is csak akkor tekinthetők ellenőrzési körön kívül eső körülménynek, ha az áru a piacról teljesen eltűnt. Mindaddig, amíg a szerződés tárgya a piacon – még ha veszteségek árán is – beszerezhető, nincs szó ellenőrzési körön kívül eső körülményről.[30]

---

de ebbe a körbe tartoznak az olyan emberi megmozdulások is, amelyek ellenállhatatlanul, elemi erővel hatnak (emberi eredetű vis maiornak tekinthető például a háború, a forradalom, illetve a pénznem megszűnése anélkül, hogy új pénznem lépne a megszűnt helyébe). A vis maiornak minősülő események abszolút jellegűek, tehát nem annak van jelentősége, hogy az adott személy tud-e ellenük védekezni, hanem annak: akad-e olyan ember, aki az adott eseményt el tudná hárítani. A vis maior körébe tartozó események az érvényesen létrejött szerződés teljesítését nem csupán megnehezítik, hanem emberi erővel el nem hárítható módon lehetetlenné teszik."

26 Ptk., Indokolás, 7. ba. alpont.

27 Áttekintő jelleggel Sándor – Vékás (2005), 472.

28 Schlechtriem – Schroeter (2016), 651–654. margószámok.

29 Hasonlóan Vékás (2020), 560.

30 Magnus (2013), 22. margószám. Mások szerint csak fajlagos szolgáltatás esetén, lásd Huber (2012), 17. margószám.

- Elsőre megdöbbentőnek tűnhet, de az Egyezmény szakirodalma szerint még az ún. fejlesztési kockázat is az ellenőrzési körébe tartozik, vagyis, amikor valamilyen hiba a tudomány és a technika állása szerint nem volt felismerhető. Ennek magyarázata: a fél nincs elzárva attól, hogy e kockázatokat a szerződésben „kezelje", például a felelősségét korlátozza vagy kizárja. Emellett nyilván a gyártó (ha ő a kötelezett) van leginkább abban a helyzetben, hogy törekedjék akár e kockázat megelőzésére is.[31]
- Továbbá az ellenőrzési körébe tartozik a pénzügyi teljesítőképesség: a pénz hiánya nem lehet mentesülési ok.
- A megrendelő, vevő ellenőrzési körébe tartozik a megrendelt áru forgalomképessége és eladhatósága a piacon.

Összefoglalva tehát a kötelezett mindazon körülmények kockázatát viseli, amelyek saját személyében vagy szervezetében merülnek fel (üzemi sztrájk, pénzügyi nehézségek, a kötelezett vagy kulcsembereinek betegsége, halála, letartóztatása);[32] másként fogalmazva, a kötelezett ellenőrzési körébe tartozik saját pénzügyi teljesítőképessége, a beszerzési kockázat (nyersanyag, félkész termék vagy akár a szerződés tárgya tekintetében), a szervezeti (különösen a gyártási) és a személyi kockázat, ahogy vevői oldalon annak kockázata is, hogy a szerződés tárgyát esetleg nem fogja tudni (fel)használni (mert például időközben olcsóbb, innovatívabb stb. termék jelent meg a piacon).[33]

Az Egyezmény e szigorú értelmezésével összhangban foglalt állást a hazai szakirodalomban az elsők között Kemenes István. Álláspontja szerint ha a szerződésszegés okaként azonosított körülményre a kötelezett nem volt képes hatást gyakorolni, azt nem tudta befolyásolni, ez még nem feltétlenül elégséges ahhoz, hogy arra a következtetésre jussunk: e körülmény nem tartozott az ellenőrzési körébe. Mindezt konkrét példákkal is megvilágítja: „a személygépkocsi gyártó gépsor rejtett hibája miatt egy adott gépkocsi széria fel nem ismerhetően hibás lesz, és emiatt balesetek következnek be; vagy a kivitelező vállalkozó azért késik, mert az alkalmazottai közül többen megbetegedtek, esetleg sztrájkba léptek, és emiatt ütemezési, szervezési nehézségek lépnek fel; vagy a mezőgazdasági termékkereskedő azért nem veszi át a leszerződött me-

[31] Atamer (2018), 75. margószám.

[32] CISG Advisory Council Opinion No. 20 – Hardship under the CISG (2020), 4.4. margószám. A témakör egy további dimenziója, hogy miként kell alkalmazni a kimentési szabályokat akkor, ha a kárt nem maga a kötelezett, hanem közreműködője okozza. Kijelenthetjük-e, hogy a közreműködő tevékenysége mindig a kötelezett ellenőrzési körébe tartozik, s ha nem, akkor kire és hogyan vetítve kell vizsgálni a kimentési feltételeket. Lásd ehhez Fuglinszky (2021), 349–351.

[33] Schwenzer (2019), 11., 33. margószám.

zőgazdasági terméket vagy állatállományt, mert a piaci viszonyok megváltozása folytán nincs kellő kereslet a továbbértékesítésre". Majd – ismét az Egyezmény szigorú gyakorlatával összhangban – arra a következtetésre jut, hogy „a kötelezett gyártó üzemi rendjéhez tartozó műszaki meghibásodások a kötelezett ellenőrzési köréhez tartoznak. Hasonlóképpen a szervezési és egyéb zavarok – akkor is, ha betegségekkel vagy halálesettel kapcsolatosak és bármilyen súlyosak is –, vagy a kötelezett alkalmazottainak magatartása (mint például a munkabeszüntetés, sztrájk) a vállalkozás ellenőrzési körén belül merülnek fel. A kötelezett kereskedelmi vállalkozás beszerzési, értékesítési nehézségei, az üzleti tevékenységével kapcsolatos piaci változások szintén az ellenőrzési körén belül merülnek fel akkor is, ha ezeket nem képes befolyásolni." Lényegében tehát a Bécsi Vételi Egyezmény gyakorlatában kialakult szigorú értelmezés adaptálását javasolja, illetve talán valamelyest annál is szigorúbb értelmezést tart kívánatosnak (lásd az egyes vitás kérdéseket alább, így különösen a sztrájk problémáját, amely kapcsán megengedőbb nézetek is ismeretesek az Egyezmény kommentárirodalmában). Kemenes végkövetkeztetése szerint a kontraktuális felelősség „ellenőrzési körön kívüli ok" fogalma ugyanazt kell, hogy jelentse, mint a veszélyes üzemi felelősség esetében a tevékenységi körön avagy működési körön kívüli ok, vagyis a kimentésnek konvergálnia kell a veszélyes üzemi felelősség szigorú kimentési szabályához.[34]

Azonos tartalommal fogadta el az 1/2016. (XI. 24.) sz. polgári kollégiumi véleményét a Szegedi Ítélőtábla,[35] amely álláspontot, kisebb finomításokkal, a Kúria mellett működő Új Ptk. Tanácsadó Testület is a magáévá tett. Az állásfoglalás tartalmával Vékás Lajos is egyetért, mondván, az felel meg a jogalkotó szándékának, ha a kontraktuális felelősség alól is ugyanolyan nehezen lehet mentesülni, mint a veszélyes üzemi felelősség alól.[36] A Tanácsadó Testület kifejezetten utal az Egyezményre a véleményében: „A Ptk. szerződésszegési szabályai a szerződésszegésért való felelősséget objektív alapokra helyezik. A világos jogalkotói cél az, hogy a szerződésszegésért való felelősség alóli kimentés szintje szigorúbb legyen, mint a felróhatósági alapú kárfelelősségé. A kimentési okokat is ehhez képest kísérelte meg megfogalmazni a jogalkotó. Ehhez mintát

[34] Kemenes (2017), 2–4. Egyetértőleg Vékás (2020), 561–562.

[35] „A szerződésszegéssel kárt okozó fél kártérítési felelőssége az ellenőrzési körén belül felmerülő kárt okozó körülményekért fennáll akkor is, ha e körülmények a fél által nem voltak befolyásolhatók, azokra a félnek nem volt ráhatása. Önmagában amiatt, hogy a szerződésszegést okozó körülményre a félnek nem volt ráhatása, illetve az nem volt általa befolyásolható, a körülmény nem minősül a szerződésszegő fél ellenőrzési körén kívül esőnek."

[36] Vékás (2020), 562.

külföldi példák (Bécsi Vételi Egyezmény, Draft Common Frame of Reference) adtak." A Tanácsadó Testület rögzítette, hogy mivel a 6:142. § esetében kockázattelepítő szabályról van szó, „az »ellenőrzési körön kívül« fordulat a jogalkotói törekvés fényében helyesen a vis maior tartalmi elemeként értelmezendő, és semmiképpen sem lehet mérhető a »gondos ellenőrzés« vagy a felróhatóság mércéjével", s mint ilyen „a fokozott veszéllyel járó tevékenységgel okozott károkért való felelősség kimentési feltételeihez áll közel". A Testület álláspontja szerint „[ö]nmagában az, hogy a szerződést megszegő fél az adott körülményt nem képes befolyásolni, illetve nem képes arra hatást gyakorolni, nem eredményezi azt, hogy a körülményt ellenőrzési körön kívül esőnek kell tekinteni". A Tanácsadó Testület ebben az összefüggésben használja a „belső *vis maior*" fogalmát, amely alatt olyan elháríthatatlan körülményeket ért, amelyek mégis a szerződésszegő fél ellenőrzési körébe tartoznak: „ellenőrzési körbe eső lehet az olyan »belső« objektív körülmény is, amely a szerződésszegő által nem volt befolyásolható, és amely a gondos ellenőrzéssel sem volt elhárítható."[37]

A közzétett eseti döntések szintén tükrözik az Egyezmény és a szakirodalmi alapvetések szigorú megközelítését. A szálloda ellenőrzési körébe tartozik, ha a vendég a szállodához tartozó tóparti stéghez vezető kikövezett sétányon elesik a lejárót keresztező (árvízvédelmi okokból elhelyezett), homokzsákokból álló védgáton, még akkor is, ha a gátat nem a szálloda, hanem az önkormányzat létesítette, mert az üzemeltető kezdeményezhette volna a gát részleges megbontását vagy hozhatott volna olyan biztonsági intézkedéseket (például figyelmeztető tábla kihelyezése, segítő személyzet alkalmazása), amelyek segítségével a károsodás megelőzhető lett volna, netán átjárót helyezhetett volna el a homokzsákok felett, így biztosítva a partra történő biztonságos lejutást.[38] Az anyagbeszerzési nehézségek, tervezői hiányosságok szintén a szerződésszegő kötelezett ellenőrzési körébe tartoznak,[39] ahogy az építési kivitelezési szerződés késedelmes teljesítése esetén a létszámhiány is,[40] nemkülönben a vezető tisztségviselőnek

[37] Lásd a Kúria mellett működő Új Ptk. Tanácsadó Testület *A Ptk. 6:142. § alkalmazásában hogyan kell értelmezni az »ellenőrzési körön kívül eső« mentesülési okot? Lehet-e ellenőrzési körön belüli az olyan objektív körülmény, amely a szerződésszegő által nem volt befolyásolható, és amely a gondos ellenőrzéssel sem volt elhárítható?* c. véleményét. Miközben az ismertetett álláspontok valóban összhangban vannak az Egyezmény kommentárirodalmával és bírói gyakorlatával, bizonyos szempontból nem teljesen következetesek. A kimentés egyes tényálláselemei, nevezetesen, az ellenőrzési körön kívüli körülmény és e körülmény elháríthatósága ugyanis mintegy kombináltan, önmagukat részben egymással definiálva jelennek meg.

[38] Fővárosi Ítélőtábla 6.Pf.20.052/2017/5-II., különösen 5. és 15. bek.

[39] Debreceni Ítélőtábla Gf.II.30.314/2018/6.

[40] Fővárosi Ítélőtábla 3.Pf.20.670/2019/4/II.

a társasággal szemben fennálló belső (kontraktuális) felelőssége esetén, ha az ügyvezető mentális állapota miatt pszichiátriai kezelés alatt áll, erős nyugtatókat szed, és ezért nem teljesíti jogszabályon alapuló kötelezettségeit (a bíróság e körülményt gondos ellenőrzés mellett sem elhárítható, de belső oknak minősítette, követve az Új Ptk. Tanácsadó Testület álláspontját).[41] Hasonlóan nem lehetséges a mentesülés, ha a kötelezett azért esik késedelembe, mert beszállítója változtatott a szerződési feltételein és csak előfinanszírozással hajlandó szállítani, illetve váratlanul 40%-kal megemelte az árat, továbbá az alperes forgóeszköz-hitelkerete kimerült és a felperesi lehívások sem érkeztek olyan ütemezésben, hogy a finanszírozás folyamatossága biztosítható lett volna.[42] Fel sem merülhet a szerződésszegés okának ellenőrzési körön kívül eső volta, ha a vendégek hepatitis megbetegedése az étteremben feltárt közegészségügyi hiányosságokra vezethető vissza, hiszen a megfelelő higiéné biztosítása és ezáltal a fertőzések elkerülése az étterem üzemeltetőjének alapvető kötelezettsége.[43]

A közzétett esetek között olyat is találni, amelyben az eljáró bíróság – a Ptk. 6:180. §-át alkalmazva – részlegesen, 75%-ban tette lehetővé a kimentést, mivel a szerződéskötési tárgyalások elhúzódása és a vevő által választott (nem megfelelő) vetőmag mellett a csapadékszegény időjárást, azaz azt a körülményt, hogy „a lehullott csapadékmennyiség a termőterületeken lényegesen alacsonyabb volt, mint a sokéves átlag" a bíróság szerint ilyen mértékben lehetett figyelembe

[41] Lásd Szegedi Ítélőtábla PJD 2021.26., különösen 3. és 14. bek. Az ügy érdekessége, hogy a bíróságok – erre mint már kialakult bírói gyakorlatra hivatkozva – megfordították a bizonyítási terhet a kár tekintetében. Úgy érveltek, hogy a kár az ügyvezető által a felszámolónak át nem adott vagyon és az utolsó közzétett beszámoló által rögzített (aszerint még meglévő) vagyon különbözete; s mivel az ügyvezető volt az, aki nem tett eleget beszámoló-készítési és közzétételi kötelezettségének, ezért neki kell bizonyítania, hogy az utolsó közzétett mérlegben szereplő vagyon a felszámolási eljárás megindítását megelőzően (jogszerűen) felhasználásra került, s ezért nem volt mit átadni. A felperesi társaság ugyanis az ügyvezető kötelességszegése miatt került olyan helyzetbe, hogy a kár összegének bizonyítására nem volt képes. A bizonyítási teher megfordítása nélkül a jogszabályi kötelezettségeinek eleget nem tevő vezető tisztségviselő saját felróható magatartására hivatkozással szerezhetne előnyt: (a kár bizonyítottságának hiányában) mentesülne a kártérítési felelősség alól. Lásd különösen 12. bek.

[42] Valamint lett volna alternatív beszerzési forrás, de az alperes addigra pénzügyi nehézségei miatt már onnan sem tudott szert tenni a szóban forgó alkatrészekre. Debreceni Ítélőtábla Gf.III.30.165/2019/12.

[43] Fővárosi Törvényszék 6.P.25530/2015/40. sz. ítélete, amelyet a Fővárosi Ítélőtábla helybenhagyott 7.Pf.20.693/2018/5. sz. ítéletével. A teljes konyhatér és a munkapultok erősen szennyezettek, zsúfoltak voltak; kézfertőtlenítő és fertőtlenítő hatású mosogatószer nem volt kihelyezve; a még felhasználásra kerülő élelmiszereket a belső udvarban a hulladéktároló mellett, a szabad ég alatt tárolták.

venni a kimentés körében, mint előre nem látható, elháríthatatlan és a kötelezett ellenőrzési körén kívül eső körülményt.[44]

Van olyan közzétett eset is, amely alapján megállapítható: a magyar bíróságok – ha lehet – még az Egyezmény gyakorlatánál is szigorúbban ítélik meg a kimentés kérdését, különös tekintettel az ellenőrzési kör fogalmára és „kiterjedésére". Egy a Bírósági Határozatokban is közölt eseti döntésében a Kúria kifejtette, hogy az alperesi szerviz által végzett próbaút során jelentkező motorhiba és motorkárosodás annak ellenére a szerviz ellenőrzési körébe tartozik, hogy a próbaút indokolt volt, az alperes munkatársa vezetési hibát nem vétett, s a rendelkezésre álló adatok (hibajelzések, diagnosztika) alapján nem kellett számolni azzal, hogy a korábban más által végzett tuningolás során szakmai hibát vétettek, s ezzel összefüggésben a kenési elégtelenség miatt fellépő túlmelegedés a motor törését idézi elő. A másodfokú bíróság és a Kúria álláspontja szerint az autójavítással üzletszerűen foglalkozó professzionális szakszerviz javítási szolgáltatásának a lényegi részét képezte a próbaút, amely – s az az alatt történtek – ellenőrzési körébe tartoznak. Az alperes a szerződéskötéssel vállalta a javítással együtt járó kockázatokat, így a próbaút kockázatát is.[45] E megközelítés felveti annak kérdését, hogy valóban előkérdése-e a kontraktuális felelősségnek a kötelezett szerződésszegő magatartása, s mennyiben szükséges, hogy ez egy konkrétan azonosítható magatartást (kötelezettségszegést) jelentsen, vagy pedig – különösen vagy kizárólagosan – eredménykötelmek esetén, mint amilyen például a vállalkozási szerződés (esetünkben közelebbről: az autójavítás), elégséges az eredmény elmaradása (konkrét kötelezettségszegő magatartás azonosítása nélkül is), aminek következtében „egyből" a kimentési feltételek vizsgálatára lehet „ugrani", ráadásul a fenti szigorú megközelítésben.[46]

---

[44] Szegedi Ítélőtábla Gf.III.30.061/2018/4. A döntés indokolása több szempontból is figyelemre méltó. Kritikai elemzését lásd Fuglinszky (2021), 361–362. Ha az Egyezmény gyakorlatából indulunk ki, akkor egyértelmű, hogy amennyiben az ellenőrzési körön kívül eső körülmény és a kötelezett ellenőrzési körébe tartozó ok együttesen idézi elő a szerződésszegést, akkor mentesülésre nincs lehetőség. Lásd ehhez Schwenzer (2019), 15. margószám. Ilyen tényállás mellett ezért egyáltalán nincs lehetőség mentesülésre, a közrehatás arányának a 6:180. § (3) bekezdése alapján történő vizsgálata során pedig már nem lehet figyelembe venni a „természeti erőt", hanem csak a felek magatartásának közrehatását, ezek arányát.

[45] Lásd BH 2021.259. különösen 22–24. és 49–53. bek. Az elsőfokú bíróság a keresetet elutasító döntést hozott (Nagykanizsai Járásbíróság 12.P.20.745/2018/41. sz. ítélete, különösen 22–24. bek.); ezt változtatta meg a másodfokú bíróság (Zalaegerszegi Törvényszék 2.Pf.20.452/2020/3. sz. ítélete, különösen 17. bek.), amely utóbbi döntést a Kúria is fenntartotta hatályában.

[46] A döntés nincs teljesen összhangban azzal a meghatározó szakirodalmi állásponttal, miszerint a vállalkozási típusú szerződések eredménykötelmi jellege nem jelent egyúttal az „eredményért

Vékás Lajos akként értékeli a hazai bírói gyakorlatot, hogy a bíróságok a jogalkotó szándékának megfelelő döntéseket hoznak, amikor a szerződésszegés okának ellenőrzési körön kívüli vagy belüli voltát vizsgálják elsőként, s ha a kimentés e tekintetben nem sikeres, akkor a másik két feltételt már nem vizsgálják; s akkor is, amikor a kimentési feltételeket szigorúan értelmezik, például a „belső *vis maior*"-t, vagyis az ellenőrzési körön belül felmerült (bár elháríthatatlan) körülményt nem tekintik kimentést megalapozó oknak.[47]

A fentiek ellenére vannak olyan esetkörök, amelyek minősítése, megítélése nem egyértelmű, mint például a dolgozói munkabeszüntetés, a sztrájk. Az Egyezményhez kapcsolódó szakirodalomban ismeretes olyan felfogás, amely szerint még a beszállítók alkalmazottainak munkabeszüntetése is lehet ellenőrzési körön kívül eső ok, bár ebben az esetben fokozott figyelmet kell fordítani arra, hogy a kötelezett máshonnan be tudta volna-e szerezni a szerződéses árut vagy az előállításához szükséges nyersanyagot, félkész terméket.[48] Más források szerint, ha a sztrájkot a kötelezett mint munkáltató – akár a munkavállalóknak tett jelentős engedmények árán is – elkerülhette volna, de nem tette, akkor nem mentesülhet a kártérítési kötelezettség alól. A kimentés legfeljebb akkor lehet megalapozott, ha a sztrájk nem a munkavállalói érdekérvényesítés eszköze volt a konkrét munkáltatóval szemben (aki egyúttal a szerződésszegő kötelezett), hanem valamilyen általános, például politikai demonstráció részeként érte el a kötelezett üzemét (is). Ám ez utóbbi esetben sincs helye mentesülésnek, ha a szerződéskötéskor e körülménnyel már számolni lehetett (látszik tehát, hogy nehéz szétválasztani a kimentés három konjunktív feltételét a szóban forgó esetcsoport – azaz a sztrájk – kapcsán, és a kommentárok által bemutatott bírói gyakorlatban is együtt vizsgálják azokat).[49] Más szerzők szerint az „egyszerű", munkavállalói érdekérvényesítés érdekében szervezett sztrájk és az általános, teljes ágazatra kiterjedő vagy országos (de legalább regionális) sztrájk között nem minőségi, hanem csak fokozati különbség van, aminek következtében az utóbbi esetében inkább valószínű, hogy a kimentés sikeres lehet.

---

való felelősséget", azaz az eredmény elmaradása önmagában nem váltja ki „a szerződésszegés kártérítési (felelősségi) jogkövetkezményeit", az általános szabályok szerint lehetőség van a kimentésre. Kemenes (2020), 1933. Ebben a kontextusban inkább szükségesnek mutatkozik a kötelezettségszegés azonosítása és vizsgálata. A Ptk. 6:137. § tág szerződésszegés-fogalma azonban megnyitja az utat a Kúria által követett jogértelmezés számára („[a] szerződés megszegését jelenti bármely kötelezettség szerződésszerű teljesítésének elmaradása"), tekintve, hogy az eredmény elmaradása a főkötelezettség szerződésszerű teljesítésének elmaradását jelenti.

47 Vékás (2020), 561.

48 Magnus (2013), 21. margószám.

49 Schlechtriem – Schroeter (2016), 666. margószám.

Ez azonban nem kizárt az első esetben sem a konkrét körülményektől függően: például mennyiben volt észszerűen elvárható, hogy a kötelezett a munkavállalóknak tett engedményekkel elhárítsa a munkabeszüntetést. Ezen álláspont szerint a jogellenes sztrájkkal viszont aligha kell számolnia a kötelezettnek.[50]

Az Indokolás által is említett súlyos üzemzavar, mint esetleges ellenőrzési körön kívül felmerült körülmény is értelmezést kíván, tekintve, hogy a fentiek szerint a saját üzemi rend zavara (például gyártósor meghibásodása) nem vezethet a felelősség alóli mentesüléshez. Vajon mi az a mennyiségi vagy minőségi tényező, amely az üzemi rend zavarát (ellenőrzési körbe tartozó ok) súlyos üzemzavarrá (ellenőrzési körön kívüli ok) minősíti át? Elképzelhető egy olyan értelmezés is (s az Egyezmény szakirodalma is inkább ezt támasztja alá), hogy a súlyos üzemzavar nem lehet a kötelezett üzemének zavara, hanem csak egy másik üzemben, a közszolgáltatásokban fellépő zavar, amely azonban szükségképpen „bénítólag hat" a kötelezett tevékenységére, például az elektromos ellátás zavara egy teljes iparágban vagy régióban. Ennek megfelelően tehát a munkavállalók (akár kulcsszemélyzet) betegsége, halála, egy „egyszerű", csak az adott üzemre, cégre, cégcsoportra fókuszált bérharc miatt foganatosított munkabeszüntetés, vagy az energiaellátás lokális zavarai nem ellenőrzési körön kívül eső okok. Ezzel szemben, ha a tömeges megbetegedés járványra vezethető vissza, a sztrájk országos, politikai jellegű vagy egy egész ágazatot érint, az energiaellátás zavara pedig egy egész régiót sújt, akkor valószínűleg megállapítható, hogy mindez a kötelezett ellenőrzési körén kívül esik.[51] Álláspontunk szerint a Ptk. értelmezése során is ilyen megszorító értelmezés volna kívánatos. Ezt támasztja alá többek között az a Bécsi Vételi Egyezmény 79. cikkéhez kapcsolódó bírói gyakorlat és szakirodalmi megközelítés, amely a kötelezett vagy közreműködője termelő üzemében keletkezett tűz ellenőrzési körbe tartozó vagy azon kívüli voltát elemezve leszögezi: ha a tűzeset valamilyen természeti eseményre, katasztrófára vezethető vissza, az nagy valószínűséggel ellenőrzési körön kívül eső ok (kivéve, ha a kötelezett meg tudta volna akadályozni üzeme érintettségét, károsodását); ha azonban egy az üzemi épületben vezetett elektromos kábel rövidzárlata okozta, akkor e tűz mint a termelési kockázat része a kötelezett ellenőrzési körébe tartozik.[52]

Az Indokolás ellenőrzési körön kívül eső oknak tekinti – mint láttuk – a radikális piaci változásokat (mint a drasztikus árrobbanás, a fizetés pénznemé-

[50] Mankowski (2018), 30. margószám.
[51] Atamer (2018), 47. margószám.
[52] Huber (2020), 139.

nek rendkívüli meggyengülése), ami nincs teljesen összhangban a felelősség szigorítása mögött meghúzódó jogalkotói céllal. A radikális piaci változások figyelembevételének kifejezett említése az Indokolásban egy olyan értelmezést is lehetővé tesz, mintha a jogalkotó elfogadná az ún. „gazdasági lehetetlenülés" létjogosultságát, ami azért tűnik veszélyesnek, mert a *pacta sunt servanda* elve fellazításának tekinthető olyan esetekben is, amikor a változások kezelésére hivatott és kodifikált intézményes eszközök (például a bírói szerződésmódosítás) alkalmazásának feltételei nem állnak fenn. Továbbá miért volna igazságos, méltányos és a kontraktuális felelősség által megvalósítani kívánt kockázatelosztási modell szempontjából kívánatos, ha a gazdasági környezetből eredő kockázatokat a jogosultra lehetne hárítani a felelősség alóli mentesülés útján (miközben a jogosult minderről ugyanúgy nem tehet)?

Mindazonáltal előfordulhat, hogy a piaci változás már eleve egy olyan körülmény, esemény következménye, amely alapvetően kimentési oknak lenne tekinthető. Például az állam által elrendelt embargó, kereskedelmi korlátozások egyértelműen ellenőrzési körön kívüli körülményeknek tekinthetőek, így ha bizonyos áru csak az érintett országból volna beszerezhető, a teljesítés késedelme, illetve elmaradása – mint láttuk – bizonyosan a kötelezett ellenőrzési körén kívül esik. (Ebben az esetben szoros összefüggés áll fenn az embargó és a kötelezett teljesítésének elmaradása között.) Ezzel a helyzettel azonban nem azonos, ha a fél pusztán a kereskedelmi korlátozások általános kedvezőtlen (gazdasági) hatásaira hivatkozik, amelyek minden piaci szereplőt, de legalábbis bizonyos ágazatok szereplőit egyformán sújtanak. (Ilyen esetekben csak közvetett az összefüggés az intézkedés és a kedvezőtlen gazdasági változások, valamint a szerződésszerű teljesítés elmaradása között.)

A Bécsi Vételi Egyezmény 79. cikkéhez írt egyik kommentár szerzője is felveti ezt a problémát és hangsúlyozza, hogy „teljesítési akadályról, és nem gazdasági lehetetlenülésről van szó" a normaszövegben, illetve a kérdéssel kapcsolatos jogirodalmi vitákra utal. Ezzel összefüggésben olyan álláspontot is idéz, amely szerint a szóban forgó körülményt csak nagyon szűk körben, jelentős bírói önkorlátozás mellett szabad a felelősség alóli mentesítő oknak tekinteni, például ha a teljesítés a gazdasági körülmények radikális megváltozása folytán a kötelezett egzisztenciális ellehetetlenüléséhez vezetne.[53]

Hangsúlyozni szükséges, hogy még a megengedőbb álláspontot képviselő szerzők is kiemelik: a piaci körülmények (így például a valutaárfolyamok, a piaci árak) változása, fluktuációja a szokásos üzleti kockázat része, legfeljebb

[53] Sándor – Vékás (2005), 471., különösen 1339. lábjegyzet.

a „vad és teljesen váratlan" (*wild and totally unexpected*) piaci változásokat lehet teljesítési akadálynak tekinteni az Egyezmény 79. cikke alapján,[54] amelyek rendkívülinek, kivételesnek mondhatók, s rapid módon következnek be.[55]

2020 elején a CISG Advisory Council (a Bécsi Vételi Egyezményhez formális kötőerővel nem bíró állásfoglalásokat megfogalmazó, önszerveződésen alapuló tudományos tanácsadó testület) egy új állásfoglalást fogadott el a körülmények (gazdasági) elnehezüléséről és annak a szerződésre, így a kontraktuális felelősségre gyakorolt hatásairól (*hardship*).[56] A vélemény 3. pontja szerint a szerződő fél akkor és annak ellenére is köteles teljesíteni a szerződéses kötelezettségeit, ha a teljesítés terhesebbé vált számára, kivéve, ha *hardship* esete áll fenn. Ez utóbbit a 4. pont a következőképpen határozza meg: ha a körülményeknek a szerződő fél ellenőrzési körén kívüli okból történő megváltozása (a szerződéskötést követően)[57] a teljesítést aránytalanul (*excessively,* szó szerinti fordításban: mérhetetlenül, rendkívüli mértékben, szélsőségesen) terhessé (terhesebbé) teszi, feltéve, hogy a szerződő féltől nem volt észszerűen elvárható, hogy a körülmények megváltozását számításba vegye, avagy akár a változást, akár annak következményeit elkerülje, illetve azokon úrrá legyen (*overcome*). Az 5. pont szerint a *hardship* két megnyilvánulási formája a teljesítés költségeinek megnövekedése vagy a teljesítés értékének csökkenése. A 7. pont pedig azon körülmények példálózó felsorolását tartalmazza, amelyeket a bíróságnak vizsgálnia kell annak eldöntése során, hogy a konkrét esetben *hardship*-ről van-e szó.[58] Az ál-

[54] CISG Advisory Council Opinion No. 7 – Exemption of Liability for Damages Under Article 79 of the CISG (2007), 38–39. margószám. Másutt például ilyen a robbanásszerű, exponenciális áremelkedés, lásd Mankowski (2018), 38. margószám. Kérdés, hogy például az FFP maszkok és más egészségügyi védőfelszerelések beszerzési árának rapid emelkedése 2020 kora tavaszán vajon ide sorolható-e (lásd ehhez 3.3.).

[55] Kiraz – Yildiz Üstün (2020), 451.

[56] Ld. CISG Advisory Council Opinion No. 20, 3–7. pontok és azok magyarázata.

[57] Uo. a 6. pontban a tanácsadó testület hozzáteszi: a körülmények elnehezülése a szerződés megkötése előtt is bekövetkezhet, ha arról a szerződő felek a szerződéskötés időpontjában nem tudtak és nem is tudhattak.

[58] Lásd uo. A szerződő fél vajon vállalta-e a körülmények megváltozásának kockázatát; a szerződés spekulatív természetű-e; korábban észlelhető volt-e piaci fluktuáció és ha igen, milyen mértékben; a szerződés időtartama: így pl. ha a felek a szerződést 10 évre kötötték, és a teljesítés elnehezülésére az ötödik évben kerül sor oly módon, hogy a fél csak a kalkulált érték 30%-ához jut hozzá, akkor figyelembe kell venni, hogy a 70%-os veszteség legfeljebb öt éven át sújtja (7.13. margószám). A nemzetközi gyakorlat a hosszabb távra kötött fix áras ügyleteket pl. jellemzően úgy tekinti, hogy a felek vállalták a piaci körülmények megváltozásának kockázatát (1.4. margószám). Az eladó vajon beszerezte-e már az árut a beszállítójától, mielőtt a körülmények megváltoztak, mert ha igen, akkor semmiképpen sem mentesül a teljesítési kötelezettség alól pusztán

lásfoglalás indokolása szerint a *hardship* megalapozhatja a 79. cikk szerinti mentesülést,[59] ha a körülmények megváltoztatása alapvetően felborítja a szerződéses egyensúlyt, mert lényegesen terhesebbé teszi a teljesítést vagy csökkenti annak értékét (vagy hasznosíthatóságát).[60] A *hardship* akkor vezethet a 79. cikk szerinti mentesüléshez, ha a teljesítés fizikai, technikai értelemben véve ugyan lehetséges, de az emiatt elszenvedett veszteség lényegesen (*significantly*) meghaladja azt a mértéket, amellyel egy észszerűen eljáró személy a szerződéskötés időpontjában számolhatott.[61] E megközelítés jóval megengedőbb, mint a korábban említett *limit of sacrifice.* Nem minden szerző támogatja ezt a megengedő álláspontot:[62] van, aki szerint ez egyenesen *contra legem*, mert nem egyeztethető össze a 79. cikk szövegével (és tartalmával), továbbá (az eladó javára és a vevő hátrányára) felborítja az Egyezmény által a két fél érdekei között megteremteni kívánt kényes egyensúlyt.[63]

A hazai szakirodalomban Verebics János foglalkozik a kérdéssel, s akként foglal állást, hogy „a gazdasági ellehetetlenülés, a szerződés a megváltozott körülmények miatti terhesebbé válása pedig nem lehet a szerződésszegés alól kimentési ok".[64] Ezt a szemléletet a bírói gyakorlat is visszaigazolni látszik. Eszerint a gazdasági válságjelenségek, amelyek mindenkit érintenek (mint például a devizahitel-válság) önmagukban nem minősülnek *vis maior*nak, így nem mentesítenek a szerződés teljesítése, illetve megszegése esetén a felelősség alól.[65] A BH 2014. 147. számon közzétett eseti döntésében a Kúria egy devizaalapú

azért, mert az árut másnak kétszeres áron tudná eladni (7.14. margószám). Vajon kötött-e valamelyik fél a piaci változások kockázatait fedező ellenügyletet – például biztosítást.

59 Uo. 0.6., 0.8. margószámok.

60 Uo. 4.2. margószám.

61 Uo. 7.4. margószám.

62 DiMatteo (2021), 38, 40, 94. margószámok; e szerző – a tanácsadó testület véleménynek egyik lehetséges következményeként – tart a *civil law* és *common law* (kontinentális és angolszász) jogrendszerek divergáló gyakorlatától is. Az Egyezményhez kapcsolódó szakirodalom segítségével mindazonáltal annyi megállapítható, hogy a bírói gyakorlat 100% alatti piaci árváltozás esetén még sosem tekintette a piaci viszonyok változását ellenőrzési körön kívül eső oknak; lásd ehhez Magnus (2013), 24. margószám. Arra pedig maga az állásfoglalás hívja fel a figyelmet, hogy spekulatív piacok esetében akár az importált nyersanyagok 300%-os áremelkedésével is számolni kellett (pl. Kínából behozott molibdén), illetve a felek vállalták annak kockázatát, ezért nem mentesülhetnek a szerződés teljesítése, illetve a megszegésével okozott károkért való felelősség alól (CISG Advisory Council Opinion No. 20, 7.7. margószám).

63 Gildeggen – Willburger (2021), 47, 53.

64 Verebics (2015), 9.

65 Lásd a bírói gyakorlatot, így különösen a BH 2014. 147. számon közzétett döntés elemezését Csöndes (2020), 33. margószám.

kölcsönszerződés kapcsán mondta ki, a 2008-as pénzügyi válság következményeit mérlegre téve, hogy „[a] perben eljárt bíróságok a rendelkezésükre álló bizonyítási anyag alapján – a Pp. 206. § (1) bekezdésében biztosított mérlegelési jogkörükben – okszerűen jutottak arra a következtetésükre, hogy a gazdasági válságjelenségek nem minősíthetők vis maiornak, és nem teszik lehetetlenné a felek által megkötött kölcsönszerződés teljesítését. Vitathatatlan, hogy a felperesre rendkívüli terhet ró a kölcsönszerződésben foglaltak teljesítése, azonban a kölcsön visszafizetése nem tekinthető lehetetlennek." A Kúria annak ellenére döntött így, hogy az ítélet indokolásában hivatkozott PSZÁF tájékoztatás szerint sem volt előrelátható az érintett időszakban bekövetkezett árfolyamváltozás: „a 2001–2008. közötti időszakban a pénzügyi intézmények sem láthatták előre a jövőbeni árfolyamváltozásnak sem a mértékét, sem az irányát; ebben az időszakban a Magyar Nemzeti Bank stabilitási jelentései sem utaltak jelentős árfolyamváltozásra."

Más lehet a megítélése annak, ha a gazdasági válságot nem a gazdasági, pénzügyi folyamatok önmozgásai, ciklikussága, emberi döntések sorozata idézi elő, mint a 2008-as pénzügyi válság esetében, hanem valamilyen olyan, a gazdaság működéséhez képest külső körülmény, esemény, amely egyébként megfelel az „ellenőrzési körön kívül eső ok" szigorúan és szűken értelmezett fogalmának.[66] Erre az álláspontra helyezkedett a Szegedi Ítélőtábla is egy jogerős ítéletében, amelyben a madárinfluenza (s az ezzel járó kényszervágás, zárlat stb.) gazdasági hatásai kapcsán az alábbiakat rögzítette: „A bírói gyakorlat szerint a gazdasági válságjelenségek főszabály szerint nem minősülnek vis maiornak, nem okozhatják a szerződés teljesítésének lehetetlenülését. Jelen esetben azonban olyan természeti eredetű, elháríthatatlan erő – járvány – okozott rövid időszakon belül jelentős, drasztikus piaci változásokat, melyek emberi eszközökkel nem voltak elháríthatók. Az ítélőtábla álláspontja szerint a 2016. októberétől 2017. májusáig tartó madárinfluenza megbetegedés, és annak piaci következményei már vis maior helyzetként hatott ki a peres felek egymás közötti viszonyára. Vis maior helyzet esetén az érvényesen létrejött szerződés teljesítése lehetetlenné válik (BH 2014/147. szám alatt közzétett eseti döntés)."[67]

---

[66] Borbély (2021), 35.

[67] Lásd a Szegedi Ítélőtábla Gf.III.30.292/2019/4. sz. döntését. Az eset körülményei közül az Ítélőtábla a következőket emelte ki: „[a] dél-kelet magyarországi régió 4 megyéjét érintő igen jelentős arányú megbetegedés komoly állategészségügyi, gazdasági és piaci következményekkel járt. Több, mint 200 telephelyet kellett bezárni, 2,4 milliós állatállomány megsemmisítésére került sor, a telephelyeket […] Magyarországra költöztették, és a gondozást végző alkalmazottak új elhelyezéséről isgondoskodni kellett a tenyésztőknek. Mindezen körülményekre tekintettel a

2.2. A szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény

A kimentés további feltétele az Indokolás szerint, hogy a kötelezett „ellenőrzési körén kívül felmerülő körülmény a szerződéskötés idején objektíve ne legyen előre látható". Az Indokolás rögzíti azt is, hogy a kimentési feltételek körében megkívánt előreláthatóság a szerződésszerű teljesítést akadályozó körülményre és nem a kárkövetkezményekre vonatkozik, ebben tér el a 6:143. §-ban szabályozott előreláthatósági klauzulától.[68]

A mentesülési feltételek körében megkívánt előreláthatatlanság csak akkor állhat fenn, ha egyrészt sem a konkrét szerződésszegő kötelezett nem látta előre a nem szerződésszerű állapot bekövetkezésének okát; másrészt egy ideáltipikus, észszerűen eljáró személy (*reasonable person*) a kötelezett helyében sem láthatta (volna) előre azt. Ez azt jelenti, hogy nem mentesül a kötelezett, ha ő ugyan nem látta előre a szerződésszegést előidéző körülményt, de egy észszerűen eljáró személytől a kötelezett helyzetében elvárható, hogy előrelássa azt. Ugyanez az eredmény, ha a helyzet fordított: egy adott körülmény előrelátása nem várható el az észszerűen eljáró személytől a kötelezett helyzetében, de a konkrét kötelezett különös szaktudása, helyzet- vagy helyismerete okán előrelátta vagy előreláthatta azt. (A kimentés ekkor sem lesz sikeres.)[69]

Az előreláthatóságot vagy annak hiányát a szerződéskötés időpontjára vetítve kell vizsgálni. Egyes szerzők azt a következtetést vonják le a nemzetközi választottbírósági gyakorlatból, miszerint ha a kötelezettnek a legkisebb kétsége is támad jövőbeni szerződéses kötelezettségei (a megkötendő szerződésben meghatározott időpontban történő, szerződésszerű) teljesíthetősége kapcsán, akkor mielőtt erre kötelezettséget vállal, minden rendelkezésére álló eszközzel meg kell kísérelnie kideríteni, hogy fog-e tudni szerződésszerűen teljesíteni.[70]

Csakhogy az előreláthatóság megítélése – többek között – azon múlik, hogy a szerződésszegést okozó körülmény előreláthatóságát mennyire konkrétan

szakértői bizonyítás igazolta, az átlagos 5%-os takarmányozási többletköltség felett további 20-30%-os költségnövekedés jelentkezett, mely elsősorban a madárinfluenza elleni védekezés hatósági intézkedései miatt sújtották a termelőket." A Kúria Pfv.V.20.470/2020/4. sz. felülvizsgálati ítéletével hatályában fenntartotta a jogerős ítéletet és a *vis maior* fogalom-meghatározásával is egyetértett, miszerint a járvány és az ezzel összefüggő állami korlátozó intézkedések, kiviteli és behozatali tilalmak *vis maior* helyzetként értékelhetőek. Ugyanakkor e vis maior a Kúria döntése szerint nem tette lehetetlenné a teljesítést a konkrét esetben. Ld. különösen 47–48. bek.

[68] Ptk., Indokolás, 7.c. pont.

[69] Atamer (2018), 52. margószám. E speciális szaktudást, helyzetismeretet, stb. persze beleérthetjük a „kötelezett helyzetébe" is, s akkor a fenti kiegészítésre nincs szükség.

[70] Kiraz – Yildiz Üstün (2020), 454.

vagy absztraktan tételezzük (*degree of precision*), illetve várjuk el. Ha az ingerküszöb e tekintetben alacsony, akkor minden előrelátható lesz, és a kimentés sohasem lesz sikeres; míg, ha túl magas (a szerződésszegést előidéző körülmény minden részletének aprólékos előreláthatósága esetén lehet csak sikertelen a kimentés), akkor éppen azon jogpolitikai célok elérése hiúsul meg, amelyekre tekintettel a jogalkotó a szigorú (a kockázatelosztás gondolatát a középpontba állító) kontraktuális felelősség mellett döntött.[71] Nagyon találóan utal erre az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának (UNCITRAL) Titkársága által az Egyezmény tervezetéhez készített kommentár, miszerint az előreláthatóság megítélése az egyik legnehezebb kérdés, hiszen a teljesítés minden lehetséges akadálya előrelátható bizonyos értelemben (mértékben). Háború, vihar, tűzvész, állami korlátozások, embargó, a nemzetközi víziutak lezárása – mindmind előfordult már a múltban és előfordulhat újra a jövőben is.[72] E problematika a koronavírus-járvány hatásait tekintve is alapvető jelentőséggel bír, hisz járványok, hovatovább súlyos járványok is előfordultak már az emberiség történetében. Igen szemléletes a Vogenauer által használt csoportosítás, aki *known unknowns* és *unknown unknowns* között tesz különbséget. Ismerős ismeretlen mindaz, ami gyakrabban előfordul, például az infláció és a valuta-árfolyamingadozások, amelyeket célszerű a szerződésben különböző egyenértéki (a szolgáltatás és ellenszolgáltatás egyensúlyának fenntartására irányuló) kikötésekkel kezelni. Ezzel szemben az „ismeretlen ismeretlenekre" éppen azért nem lehet számítani a szerződéskötés időpontjában, mert olyan ritkán fordulnak elő.[73] Mindezek alapján feltehetően helytálló az a megállapítás, miszerint nemcsak akkor beszélhetünk az Egyezmény 79. cikke és a Ptk. 6:142. § szempontjából az előreláthatóság hiányáról, ha az adott körülmény (teljesítési akadály) még soha korábban nem fordult elő. Nem véletlen, hogy a Német Szövetségi (Legfelsőbb) Bíróság (*Bundesgerichtshof*) is a körülmény, esemény gyakoriságát vizsgálja, s a gyakori előfordulás hiányát (vagyis az igen ritka előfordulást) a *vis maior* tartalmi előfeltételének tekinti.[74] Ezért tehát más elbírálás alá esik, ha

[71] Twigg-Flesner (2020b), 162–163.

[72] Eredeti szöveg: „It is this later element which is the most difficult for the non-performing party to prove. All potential impediments to the performance of a contract are foreseeable to one degree or another. Such impediments as wars, storms, fires, government embargoes and the closing of international waterways have all occurred in the past and can be expected to occur again in the future." Lásd Commentary on the Draft Convention on Contracts for the International Sale of Goods prepared by the Secretariat („Secretariat Commentary") / UN DOC. A/CONF. 97/5; Art. 65, 5. margószám.

[73] Vogenauer (2021), 214.

[74] Thume (2020), 165; Wagner – Holtz – Dötsch (2020), 846–847.

a földrengés olyan helyen következik be, ahol erre még nem volt példa, vagy az még történelmi léptékkel mérve is csak néhányszor, meglehetősen ritkán fordult elő, mint ha olyan vidéken, ahol közismerten gyakoriak a földrengések (lásd Japán vagy Új-Zéland). Másik példa, hogy háborús események, terrortámadások Izraelben nem minősülnek előreláthatatlannak, ahogy ezt Izrael Legfelsőbb Bírósága is kimondta.[75] A kulcsmomentum eszerint a körülmény gyakori előfordulásának hiánya mint az előreláthatatlanság minimuma.

Az Indokolás mindezekkel összhangban rögzíti és példával is alátámasztja, hogy a kötelezett ellenőrzési körén kívül eső körülmények sem alkalmasak a kártérítési felelősség alóli mentesítésre, ha azokkal, így például a „közlekedési útvonal lezárásával vagy az állami intézkedéssel" a kötelezettnek „a szerződés megkötéskor objektíve, azaz a szerződésszegő fél helyzetében lévő személyek mércéjével mérve, számolnia kellett".[76] Ha pedig számolt, akkor vagy vállalta ennek kockázatát, avagy meg lett volna a lehetősége arra, hogy az ismert kockázatot a szerződésben megfelelően kezelje.[77]

Ezért tehát, ha el is fogadnánk a munkabeszüntetést ellenőrzési körön kívül eső körülménynek, biztos nem vezethetne a felelősség alóli mentesüléshez, ha a kötelezett a szerződéskötés időpontjában már tudott a várható sztrájkról.[78] Túlzónak tartjuk ugyanakkor azt a Bécsi Vételi Egyezmény szakirodalmában is bemutatott felfogást, amely szerint, ha a kötelezett válságövezetekből szerez be, vagy oda szállít, akkor az instabil gazdasági és politikai viszonyok miatt számítania kell gyorsan meghozott, radikális és kedvezőtlen állami intézkedésekre is, így e körülményekre mentesülése érdekében nem (sohasem) hivatkozhat sikerrel.[79]

Az Egyezmény kommentárirodalma – a bírói gyakorlat alapján – előreláthatónak tekinti a szokásos időjárási körülményeket (aszály, fagy); a beszállítók esetleges nem teljesítését vagy hibás teljesítését; a szükséges (export- vagy import-) engedélyek megtagadását. Hasonlóképpen a különböző devizahatósági engedélyek esetleges megatagadását; az áru raktározásával összefüggő akadályokat; s akár a hektikus árfolyam-ingadozásokat is.[80]

---

75 Vogenauer (2021), 212.

76 Ptk., Indokolás, 7.b.b. alpont.

77 Atamer (2018), 50. margószám.

78 Magnus (2013), 32. margószám.

79 Mankowski (2018), 39. margószám. Hasonlóképpen: ha egy bizonyos állammal szemben tervezett, de még hatályba nem lépett intézkedések várhatók, akkor a fél kellő tájékozódással megismerheti, előreláthatja az ebből eredő kockázatokat. Az általunk túlzottan szigorúnak vélt megközelítéssel egyetértve a hazai szakirodalomban lásd Fazakas (2018), 179.

80 Schlechtriem – Schroeter (2016), 656–657. margószám.

E megközelítés tehát meglehetősen szigorú, s azt várja a kötelezettől, hogy minden észszerűen elgondolható eshetőségre, kockázatra felkészüljön annak érdekében, hogy adott esetben ezek ellenére is szerződésszerűen tudjon teljesíteni. Összegezve, a Bécsi Vételi Egyezmény gyakorlatában a szerződésszegés okát jellemzően csak akkor tekintik előre nem láthatónak, ha e körülmény típusa, fajtája, mibenléte is rendkívüli, és maga a körülmény jelentős, nagy horderejű.[81]

Vékás rögzíti, hogy a szerződésszegést előidéző körülmény előreláthatóságának referenciaidőpontja minden esetben a szerződéskötés időpontja. Nincs ez másként a tartós jogviszonyok (vállalkozási és megbízási szerződések, ideértve a vezető tisztségviselő jogviszonyát is, valamint használati szerződések) esetében sem. Ugyanakkor, ha a kötelezett kötelezettségei módosulnak, új kötelezettséget vállal, akkor a szerződésszegés oka előreláthatóságának referenciaidőpontja sem lehet korábbi (vagy későbbi), mint a megszegett (új) kötelezettség vállalásának időpontja. Vékás álláspontjával[82] egyetértünk, hiszen az új kötelezettség vállalása szerződésmódosításnak tekinthető, amelyre a Ptk. 6:191. § (3) bekezdése alapján a szerződés megkötésére vonatkozó rendelkezéseket megfelelően alkalmazni kell.

2.3. A körülmény elkerülésének, illetve a kár elhárításának el nem várható volta

A mentesülés feltétele végül, hogy nem volt elvárható, „hogy a fél a szerződésszerű teljesítést akadályozó körülményt elkerülje, vagy annak kárkövetkezményeit elhárítsa". Az Indokolás e mentesülési feltétel kapcsán aláhúzza, hogy azt – szemben az előző mentesülési feltétellel – a szerződésszegés és nem a szerződéskötés időpontjában kell vizsgálni.[83] E tényálláselemből levonható a következtetés, hogy a jogalkotó elvárja a kötelezett aktív, tevőleges kármegelőző, kárelhárító magatartását, feltéve, hogy ennek kifejtésére reális lehetősége volt.[84] Vékással egyetértve: a „vagy" kötőszó használata ezért valójában nem vagylagosságot, hanem együttességet jelent: „a szerződésszegő félnek a fenyegető kár elkerülésére és a kár elhárítására egyaránt törekednie kell."[85] A szerződésszegő kötelezett tehát – a másik két feltétel teljesülése esetén is – csak akkor mentesülhet a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy minden elvárható intézkedést

[81] DiMatteo (2021), 37. margószám.
[82] Vékás (2020), 562.
[83] Ptk., Indokolás, 7. bc. alpont.
[84] Csehi (2014), 138.
[85] Vékás (2020), 562. Ugyanígy: Leszkoven (2016), 153.

megtett a szerződésszegésre vezető körülmény elkerülése és a fenyegető kár elhárítása érdekében.[86]

A Bécsi Vételi Egyezményhez kapcsolódó bírói gyakorlat szerint például elhárítható az ellenőrzési körön kívül eső és a szerződéskötés időpontjában előre nem látható belföldi (hatósági) számlabefagyasztás miatti fizetési nehézség, ha a kötelezettnek van olyan külföldi bankszámlája, amelyről az összeget át tudja utalni.[87] Hasonlóképpen, ha le is zárták az utat, vagy egyes közlekedési útvonalak valamilyen természeti katasztrófa okán nem járhatók, a kötelezettnek meg kell kísérelnie a szerződés teljesítése érdekében más fuvarozási lehetőséget keresni, vagy az árut külföldi raktárából a jogosulthoz küldeni.[88] Ha ezzel a „szerződésszerű teljesítés még megmenthető", akkor az azt akadályozó közhatalmi aktus ellen a kötelezettnek jogorvoslatot kell igénybe vennie. Ha ezt elmulasztja, a kimentés nem lesz sikeres.[89] Noha a földrengés kétségkívül ellenőrzési körön kívül eső (és jellemzően – a gyakran földrengéssel sújtott területektől eltekintve – előre nem látható) körülmény, csak akkor mentesít a felelősség alól, ha a szerződés tárgyát csak és kizárólag a földrengés által érintett telephelyen gyártják, és máshonnan nem szerezhető be. Hasonlóképpen, a nemzetközi kereskedelmi gyakorlat szerint elvárható a kötelezettől, hogy ha a szerződés tárgyát nem tudja szolgáltatni, akkor tegyen kísérletet egy észszerű helyettesítő szolgáltatással történő teljesítésre, amely nem tér el lényegesen a szerződésben vállalt eredeti szolgáltatástól (*commercially reasonable substitute*).[90] Mindezeket még akkor és annak ellenére is köteles megtenni a kötelezett (s ha nem így tesz, nem fogja tudni kimenteni magát a kártérítési felelősség alól), ha e lehetőségek igénybe vétele többletköltséget, akár jelentős többletköltséget okoz a számára.[91] (Mindeközben a jogosult sem maradhat passzív. A felek együttműködési kötelezettségéből következően, ha és amennyiben ő rendelkezik olyan információval, hogy miként lehetne a felmerült akadály ellenére teljesíteni a szerződést, például ő bír tudomással ama bizonyos alternatív útvonalról, beszerzési lehetőségről stb., akkor köteles erről tájékoztatni a kötelezettet.[92])

---

86 A nemzetközi szakirodalomban az észszerű elvárhatóságra (*reasonability*) történik utalás, lásd Kiraz – Yildiz Üstün (2020), 458.

87 Sándor – Vékás (2005), 473, különösen 1348. lábjegyzet.

88 Magnus (2013), 34. margószám; Kiraz – Yildiz Üstün (2020), 459.

89 Schlechtriem – Schroeter (2016), 659. margószám.

90 Atamer (2018), 43. és 57. margószám.

91 Beyer – Hoffmann (2020), 610; Note of the Unidroit Secretariat (2020), 24. margószám.

92 Note of the Unidroit Secretariat (2020), 28. margószám.

Előfordulhat, hogy a szerződésszegő kötelezett ugyan nem törekedett kellőképpen a körülmény elkerülésére, illetve a kár elhárítására, például nem irányította át a szállítmányt egy még le nem zárt kikötőbe vagy alternatív útvonalra, ám ezt mégsem lehet a terhére figyelembe venni. Nevezetesen akkor, ha nem sokkal később az alternatív kikötőt (útvonalat) is lezárták, így a szállítmány onnan (azon keresztül) sem jutott volna el a célállomásra, ebben az esetben ugyanis a kötelezett mulasztása és a kár bekövetkezése között nem áll fenn az ok-okozati összefüggés,[93] így a mentesülésnek – legalább is a kimentés dogmatikáját tekintve – nincs akadálya, ha annak másik két feltételét (is) sikerrel bizonyítja a kötelezett.

3. A koronavírus-járvány hatásai és a kimentési feltételek

3.1. A koronavírus-járvány és hatásai

Az előző pontban a „fogadó környezetet" mutattuk be. Ehelyütt a járvány hatásainak elemzésére kerül sor. A koronavírus-világjárvány ugyanis sok szempontból különbözik más, korábbi járványoktól. A szakirodalomban – a jogi szakirodalomban is akár – az intenzív fertőzőképességet és a gyors terjedést (már a tünetmentes szakaszban is, miáltal a fertőzési láncolatok nehezen nyomon követhetők), az intenzív ellátásra szorulók és a halottak magas számát, valamint – immár nem a vírus természeti tulajdonságaként – a védekezés keretében hozott állami intézkedések súlyát és rapid változását, az intézkedések által érintettek széles körét szokták kiemelni, nem utolsó sorban annak hangsúlyozásával, hogy az egész emberiséget érintő világjárványról van szó.[94] Példálózóan vagy rendszerezve mutatják be a járvány és az állami intézkedések hatásait a különféle szerződések teljesítésére, tágabb megközelítésben: az ellátási láncolatokra. A leggyakrabban említett példák: a munkavállalók megfertőződése; a munkavállalók nem tudnak dolgozni, mert a lezárások miatt gyermekeikre vigyáznak; az üzem önkéntes leállása vagy tevékenységének hatósági felfüggesztése a fertőzés terjedésének megakadályozása céljából; utazási tilalmak; kijárási korlátozások és tilalmak; a nem létfontosságú árukat forgalmazó üzletek hatósági bezárása; export-tilalom bizonyos alapanyagokra és alkatrészekre stb.[95]

---

93 Kiraz – Yildiz Üstün (2020), 459–460.

94 Torsello – Winkler (2020), 396; Wagner – Holtz – Dötsch (2020), 846.

95 Torsello – Winkler (2020), 396–397; Wagner – Holtz – Dötsch (2020), 845.

A járvány szerződések teljesítésére gyakorolt hatásait gyakran csoportosítják, amely klasszifikáció(k)nak akkor van értelme, ha azzal, illetve azokkal valamilyen – a kimentés kérdését érintő döntést segítő – szempontokat, összefüggést társítunk. A *hardship* problematika kapcsán már többször esett szó arról, hogy nem közömbös: a járvány (illetve az állami intézkedések) következtében a teljesítés ellehetetlenült, avagy „csak" számottevően terhesebbé vált; netán: még csak nem is nehezült el, hanem pusztán elveszítette „vonzerejét", értelmetlenné vált az egyik szerződő fél szempontjából; másként fogalmazva: a járvány hatására érdekmúlás következett be.[96] Leggyakrabban a járvány közvetlen és közvetett hatásai között tesznek különbséget, helyesen kiemelve, hogy a vírus terjedéséhez és a tömeges megbetegedésekhez valójában következmények végeláthatatlan láncolata és szövevényes hálózata kapcsolódik.[97] E megközelítésben közvetlen következmény, ha például a kötelezett munkavállalói megbetegszenek, és ezért leáll a termelés a kötelezett üzemében; míg közvetett a hatás, ha a kötelezett az állami (hatósági) intézkedések miatt nem tudja teljesíteni szerződésben vállalt kötelezettségét (például üzembezárás, kijárási korlátozás vagy tilalom, határzár, export-tilalom miatti nyersanyag avagy alkatrészhiány stb. következtében).[98]

Miközben azt gondolhatnánk, hogy elsősorban a járvány közvetlen következményei vezethetnek a kontraktuális felelősség alóli mentesüléshez, vannak olyan szerzők, akik szerint éppen hogy nem ezek, hanem csakis a kötelező erejű hatósági intézkedések alapozhatják meg a kimentést, mert míg a kötelezettnek adott esetben még módjában állna más munkavállalókat beállítani (a fertőzöttek helyébe), a nyersanyagokat, alkatrészeket máshonnan beszerezni, s ekként elhárítani a teljesítés járványhelyzet által támasztott közvetlen akadályait, ezzel szemben a közhatalmi aktusokat köteles végrehajtani, ezek hatásait nem iktathatja ki.[99]

Más szerzők másként értelmezik akár a közvetlen-közvetett fogalompárt is. A járvány közvetett hatásai alatt az oksági láncolatban távolabb elhelyezkedő, hosszú távú következményeket értik, mint például a járványt és a leküzdését célzó intézkedéseket követő általános gazdasági visszaesést, áringadozásokat

---

96 Laimer – Schickmair (2020), 1. margószám.

97 Note of the Unidroit Secretariat (2020), 12. margószám.

98 Wagner – Holtz – Dötsch (2020), 845; Note of the Unidroit Secretariat (2020), 15. margószám.

99 Torsello – Winkler (2020), 398. Úgy véljük, az idézett szerzők e megállapítása indokolatlanul és túlzóan általánosít, hiszen a közvetlen akadályok a helyzettől függően vagy elháríthatók, vagy nem.

és ellátási zavarokat, s akként foglalnak állást, hogy ezek már nem tekinthetők a kimentés szempontjából releváns *vis maior*nak.[100]

Megint mások három „fokozat" között tesznek különbséget, mert a járvány közvetlen hatásai és a hatósági intézkedések következményei (mint közvetett hatások) mellett a teljesítés lehetséges akadályaként említik a kötelezett azon önként (értsd ilyen tárgyú hatósági kötelezés kényszere nélkül) meghozott döntését, amellyel vagy munkavállalói, illetve ügyfelei-vendégei egészségét kívánja megóvni (ezért önként állítja le a termelést; nagyobb távolság tartása végett csak kisebb létszámmal folytatja azt; egyszerre kevesebb ügyfelet, vendéget fogad), vagy önmagát szeretné megkímélni érezhető üzleti veszteségektől (mert noha még nem tilos például zenés rendezvények, mozik, színházak látogatása, de a megfertőződéstől való félelem miatt a kereslet e szolgáltatások iránt jelentősen csökkent, s az intézmény ezért inkább a veszteségminimalizálás jegyében lemond a produkció megrendezéséről). Kérdéses, hogy a kötelezett önkéntes döntése egyáltalán minősülhet-e az ellenőrzési körén kívül eső oknak, s ha a válasz *in abstracto* netán egy (feltételes) igen, akkor szabad-e a döntés kapcsán *in concreto* érdekmérlegelést végeznie a bíróságnak, annak függvényében, hogy mi volt a döntés oka (veszteségminimalizálás, vagy a munkavállalók, netán ügyfelek, vevők egészségének védelme).

3.2. A kimentés előkérdései

Az egyes (konjunktív) kimentési feltételek vizsgálata előtt négy előfeltevést szükséges rögzíteni, amelyek tekintetében legalábbis az Egyezmény 79. cikkének értelmezését illetően, konszenzus látszik kialakulni.

Egyrészt, annak ellenére, hogy a Ptk. 6:142. §-ához fűzött indokolás a *vis maior* hagyományos esetei mint ellenőrzési körön kívül eső körülmények között kifejezetten említi a járványt,[101] s hasonlóképpen a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara (*International Chamber of Commerce*, ICC) 2020-as *force majeure* mintaklauzulájának 3. cikk e) pontja is tartalmazza azt (*plague, epidemic*) mint vélelmezetten a *force majeure* körébe tartozó (észszerű ellenőrzési körön kívül eső, észszerűen előre nem látható és el nem hárítható) körülményt,[102] az Egyezmény 79. cikk (1) bekezdésének és a Ptk. 6:142. §-ának szigorú értelmezésére figye-

[100] Uo. 398.
[101] Ptk., Indokolás, 7. ba. alpont.
[102] ICC Force Majeure and Hardship Clauses, 2020.

lemmel, szakmai konszenzus van abban, hogy a koronavírus-járvány ténye önmagában és általános jelleggel nem mentesíti a kötelezettet a szerződésszegésért való felelősség alól: esetről esetre kell vizsgálni, hogy a járvány és hatásai megvalósítják-e a kimentés (konjunktív) feltételeit, s a vizsgálat ingerküszöbe a fent ismertetett általános előfeltevésekre tekintettel magas kell, hogy legyen. A Bécsi Vételi Egyezmény gyakorlatával egyezően ugyanis a pénzügyi teljesítőképesség, kötelezett esetében az ún. termelési és beszerzési kockázat, jogosult esetében az ún. felhasználási kockázat (végül tudja-e, s mennyiben tudja hasznosítani avagy továbbértékesíteni a kapott árut, szolgáltatást) az érintett fél ellenőrzési körébe tartozik. A teljesítés szokásos kockázataihoz képest lényegesen nagyobb kockázatnak kell megvalósulnia ahhoz, hogy a kimentés (a járvánnyal összefüggésben) sikeres legyen. Alapvető különbségek mutatkoztak továbbá abban, hogy egyes szektorokat mennyiben érintettek a korlátozások, amelyek bevezetésének időpontja, az intézkedések mibenléte és szigora szintén vegyes képet mutatott.[103]

Másodszor, a mentesülés lehetősége elsősorban és leginkább a járvány megjelenése előtt kötött szerződések kapcsán merülhet fel, hiszen ha a felek „nem vitatható módon tudomással bírtak a koronavírus létezéséről, annak a mindennapi életre, a gazdasági életre már gyakorolt hatásairól",[104] akkor lényegében vállalták annak kockázatát, illetve meg volt a lehetőségük arra, hogy szerződésük tartalmát immár mindezek ismeretében a kockázatokhoz igazítsák, például abban az újból jelentkező egyes hatásokat a felelősség alóli mentesülési oknak minősítsék.[105] A kimentés tehát ebben az esetben a második feltétel (előreláthatatlanság) hiányán, azaz a következmények előreláthatóságán „vérzik el".[106] Például a lezárások feloldása után kötött szerződés tartalmának az immár ismert kockázatokhoz igazítása (hiszen újbóli járványhullámok lehetőségével és ezek következményeivel már számolni lehet) a szerződési szabadság általános korlátai között többféleképpen is lehetséges.

Egyrészt egyedi „covid-klauzulák" rögzítésével, amikor a felek például akként rendelkezhetnek a szerződésükben, hogy bizonyos – a járvány elleni védekezés keretében hozott – hatósági intézkedések elrendelése esetén mente-

---

[103] Piltz (2020), 136; Janssen – Wahnschaffe (2020), 411, 413; Kiraz – Yildiz Üstün (2020), 447; Wagner – Holtz – Dötsch (2020), 846; Beyer – Hoffmann (2020), 611. A hazai szakirodalomban lásd Pázmándi (2021), 10. margószám.

[104] Boóc (2020), 5.

[105] Annak előreláthatósága ellenére. Lásd ehhez Boóc (2020), 4–5; Csöndes (2020), 30. és 42. margószám.

[106] Beyer – Hoffmann (2020), 611.

sülnek a szerződésszegés következményei alól; természetes személy szerződő fél szintén kiköthetí mentesülését arra az esetre, ha ő vagy közeli hozzátartozói koronavírusban megbetegednének; jogi személy kötelezett pedig arra az esetre, ha munkavállalóit vagy beszállítóit érintené kritikus mértékben a járvány. A felek abban is megállapodhatnak, hogy ilyen esetekben a szerződés feltételeit igyekeznek a megváltozott körülményekhez igazítani (teljesítési határidők meghosszabbítása, haladék az ellenszolgáltatás megfizetésére stb.); vagy arra az esetre, ha ez nem volna eredményes, biztosíthatják egymás számára az elállás vagy a felmondás jogát, illetve akár egy mindkettejük által elfogadott harmadik személyt is felhatalmazhatnak ezt megelőzően a szerződés módosítására. Álláspontunk szerint a kockázat előzetes szerződéses rendezése keretében akár arra is van lehetőség, hogy a felek e következményeket, jogosultságokat arra a jövőbeli esetre is alkalmazni rendeljék, ha korlátozó hatósági rendelkezés ugyan (még) nem lépett életbe, vagy nem következik (még) be tömeges megbetegedés az újabb járványhullámban, de a valamelyik fél szolgáltatását igénybe vevők célcsoportjának jelentős része a járványtól való szubjektív félelem miatt hosszabb-rövidebb ideig tartózkodik a szóban forgó szolgáltatás igénybe vételétől (például még nem tilalmazott színház, mozi, étterem, fitneszterem, koncert stb. látogatása, de az említett okból szignifikánsan csökken a kereslet e szolgáltatások iránt). E szerződéses klauzulák pontos megfogalmazása azért rendkívül fontos, mert mint fent rögzítettük, a járvány kitörése után, avagy két hulláma között kötött szerződések esetében feltehetően már nem lehet sikerrel hivatkozni e körülmény előreláthatatlanságára.[107]

Másrészt a nemzetközi szakirodalom részletesen foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy milyen tartalommal ajánlatos újragondolni és „testre szabni" a nemzetközi kereskedelmi gyakorlatban alkalmazott *vis maior* (*force majeure*) és *hardship* klauzulákat, hogy azok megfelelően alkalmazhatók legyenek a járvány hatásainak szerződéses „lekövetésére" (például a „bemeneti feltételek" finomításával, megengedőbbé tételével, kiiktatva vagy cizellálva itt is az előreláthatatlanság szigorú követelményét), amely klauzuláknak csak egy aspektusa a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség alóli mentesülés kérdése. E szerződéses rendelkezésekkel lehet kimondani a határidők meghosszabbodását, a szerződés újratárgyalására vonatkozó kötelezettséget vagy a szerződés valamiféle automatikus adaptálását, korrekcióját, illetve *ultima ratio*ként a fel-

[107] A két hullám között kötött szerződések vonatkozásában árnyaltabb álláspontot képvisel Pázmándi (2021), 27–30. margószám (lásd alább 3.4.).

mondás jogát.[108] E klauzulák egyéniesítése már csak azért is kívánatos, mert minden egyes szerződéses viszony különböző: előfordulhat, hogy a szerződésnek „minden áron" és a „végsőkig" történő fenntartása a cél, mert ezzel megtakaríthatók a helyettesítő ügyletek és az ezzel szükségképpen együttjáró költségek; de ennek a fordítottja is igaz lehet: nevezetesen, hogy előnyösebb, ha a felek rugalmasan szétkapcsolódhatnak, és a kötelemből szabadulva más, még a nehezített körülmények között is előnyösebb (olcsóbb) megoldásokat kereshetnek a piacon.[109]

Harmadszor, összhangban a 6:142. § kapcsán általánosságban elmondottakkal, nem lehet sikeres a kimentés, ha a járvány és annak következményei egy már fennálló szerződésszegéssel interferáltak. Denis Philippe példáit idézve: ha a kötelezettnek 2019. november 30-án kellett (volna) teljesítenie, de több hónapos késedelemben van, nem hivatkozhat sikerrel a felelősség alóli mentesülés körében a koronavírus-járványra, még akkor sem, ha annak hiányában történetesen – ha jelentős késéssel is, de – tudott volna teljesíteni (kivéve azt a valószínűtlen esetet, ha a késedelem tekintetében is ki tudja magát menteni). Hasonlóképpen, ha a kötelezett a szerződés alapján például mindig köteles egy bizonyos mennyiségű készletet raktáron tartani egy kínai áruból, de ezt elmulasztja, utóbb nem hivatkozhat sikerrel a kimentés körében arra, hogy a kérdéses mennyiséget a járvány következményei miatt nem tudja Kínából beszerezni. A fél saját szerződésszegése ellenőrzési körébe tartozik, s annak következményeit elháríthatta volna, ha maradéktalanul teljesíti szerződéses kötelezettségeit.[110] Ahogy nem mentesülhet a hibásan teljesítő kötelezett sem, ha a járványügyi intézkedések miatt nem tudja a helyszínre küldeni a szerelőjét, hogy az a helyszínen javítsa ki például a nagyméretű gép, berendezés hibáját, mert a kár döntő (adekvát) oka ebben az esetben nem a járvány (s ennek következtében a szerelő „röghöz kötöttsége"), hanem a műszaki hiba, mint szerződésszegés.[111]

Végül negyedszer, előfordulhat, hogy a járványra, illetve az állami korlátozó intézkedésekre visszavezethetően a kötelezett ugyan tudja folytatni termelő tevékenységét, avagy a szolgáltatás nyújtását, de csak kisebb mennyiségben (intenzitással). Valamennyit tehát tud teljesíteni, de nem tudja teljesíteni vállalásait valamennyi szerződéses partnerével szemben. Ezt a helyzetet sem a Ptk.,

---

[108] Note of the Unidroit Secretariat (2020), 30. margószám; Twigg-Flesner (2020b), 164–165; Torsello – Winkler (2020), 399.

[109] Torsello – Winkler (2020), 399.

[110] Philippe (2020), *Condition for application* alcím. Ugyanígy Weaver (2020), 160.

[111] Gildeggen – Willburger (2021), 50–51.

sem a 6:142. § mintájaként szolgáló Bécsi Vételi Egyezmény nem szabályozza. Kérdéses, hogy hogyan, kinek a részére kell teljesítenie a kötelezettnek annak érdekében, hogy azzal a szerződő partnerével szemben, aki részére nem vagy nem a szerződött mennyiségben tud teljesíteni, mentesülhessen a kártérítési felelőssége alól.

A nehézséget – többek között – az okozza, hogy ebben az esetben a kötelezett tudatos döntése mintegy beékelődik az oksági láncba a járvány következményei és a szerződésszegés közé. Észszerű döntés lehet a kötelezett szemszögéből, ha a törzsvevőt, a legmegbízhatóbb vagy éppen az általában a legnagyobb tételben rendelő vevőt részesíti ilyenkor előnyben. Az Egyezmény szakirodalmában azonban az az álláspont alakult ki, miszerint az egyes szerződéses kötelezettségeket az esedékesség sorrendjében kell teljesíteni. Ha pedig több kötelezettség teljesítése ugyanazon időpontban esedékes, de a rendelkezésre álló mennyiség ehhez nem elegendő, akkor az egyes jogosultak részére arányosan kell teljesíteni. Ha nem így jár el a kötelezett, akkor nem mentesülhet a kártérítési kötelezettség alól.[112]

Álláspontom szerint – miközben a legtöbb esetben feltehetően valóban az arányos teljesítés lesz a kimentés szempontjából (is) preferált magatartás – a kérdést a kimentési feltételek szempontjából kell vizsgálni, s mivel feltételezzük a teljesítés akadályának ellenőrzési körön kívüli voltát és előreláthatatlanságát, a kimentés sikere egyedül azon fog múlni, hogy milyen kötelezetti magatartás, döntés mellett tekinthető igaznak, hogy a körülmény elkerülése, illetve a kár elhárítása nem volt elvárható. Az bizonyos, hogy az elvárhatóság megítélése e megközelítésben sem korlátozható a kötelezett személyes körülményeire, még kevésbé preferenciáira. Vizsgálni kell, hogy egy észszerűen eljáró gazdasági szereplőtől mi várható el ilyen, illetve ehhez hasonló helyzetben. S miközben nem zárható ki teljesen a fent említett racionális üzleti szempontok legitim figyelembe vétele (legnagyobb vevő, legmegbízhatóbb vevő, törzsvevő) – többek között azért sem, mert az ennek megfelelő döntés korrelációt mutathat azzal, hogy valamennyi érintettet figyelembe véve milyen teljesítési sorrend és mennyiségek mellett keletkezik a legkisebb (össz)veszteség, hátrány – elképzelhető az is, hogy egyéb, a társadalom értékfelfogásából és az általános közvélekedésből levezethető külső szempontok mégis felülírják a kötelezett által felállított sorrendet a bírói mérlegelés szempontjai között (például annak a vevőnek szállítson a kötelezett, aki az árura jobban rá van szorulva, mert az kisebb eséllyel szerzi be máshonnan stb.). Mindezek figyelembe vételével

[112] Uo. 49–50.

nyilván akkor a legjobbak a kötelezett mentesülési esélyei, ha az esedékesség sorrendjében, azonos esedékességi időpont(ok) esetében pedig arányosan teljesít valamennyi jogosult részére. Az ettől eltérő döntést feltehetően meggyőzően indokolni szükséges, s a bíróság döntése aligha lesz megjósolható.[113] A főszabályként javasolt megoldást támasztja alá a Ptk. 6:40. §-ában rögzített szabály alapgondolata, amely abban az esetben, ha a kötelezett fajta és mennyiség szerint meghatározott dolgokat ugyanannak a személynek különböző helyekre köteles küldeni, de az egész mennyiséget nem tudja szolgáltatni, a jogosult rendelkezése hiányában az egyes helyekre járó mennyiséget arányosan köteles csökkenteni. Noha e szabály nem az itt tárgyalt helyzetet fedi, analógia útján kínálja magát az alapgondolat megfelelő átvitele.

3.3. Ellenőrzési körön kívül eső ok

Nem elhanyagolható körülmény, hogy a Ptk. 6:142. §-ához fűzött Indokolás a *vis maior* hagyományos esetei mint ellenőrzési körön kívül eső körülmények között kifejezetten említi a járványt. Az osztrák legfelsőbb bíróság (*Oberster Gerichtshof*)[114] és több német bíróság[115] *vis maior*nak, azaz *höhere Gewalt*nak tekintette a SARS járvány hatásait, a Szegedi Ítélőtábla pedig – mint láttuk – a madárinfluenza szerződésekre gyakorolt hatását minősítette így. A COVID–19 koronavírus fertőzőképessége, halálozási rátája pedig jóval meghaladja akár a SARS, akár a MERS vírusét.[116] Nem kétséges, hogy a COVID–19 betegséghez kötődő világjárvány és az ahhoz kapcsolódó hatósági intézkedések, korlátozások hatásai a járvány kitörését megelőzően szerződő felek ellenőrzési körén kívül esnek, nyilván annak fenntartásával, hogy a fentiek szerint vizsgálni kell ezeknek a konkrét szerződésre gyakorolt hatását. *Prima facie* a hatások külső (*external*) jellege (ellenőrzési körön kívüli volta) megállapítható.[117]

---

[113] Nem tartozik szorosan e tanulmány tárgyához, de szintén a kontraktuális felelősség kapcsán merül fel, hogy a kötelezett döntése több, fennálló teljesítési kötelezettség esetén (vagy az időbeli sorrendiségtől avagy az arányos teljesítéstől eltérő döntése) vajon szándékos szerződésszegésnek tekinthető-e, aminek a felelősségkizáró (korlátozó) klauzulák érvényessége (6:152. §) és a kártérítés mértéke (6:143. §) szempontjából lehet jelentősége. Lásd ehhez Fuglinszky (2019), 4–7.

[114] A döntéseket elemezve Laimer – Schickmair (2020), 11., 24. margószám.

[115] Wagner – Holtz – Dötsch (2020), 846. Ugyanígy a kolerajárvány kapcsán.

[116] Kiraz – Yildiz Üstün (2020), 464.

[117] Kiraz – Yildiz Üstün (2020), 445, 446; Note of the Unidroit Secretariat (2020), 18. margószám; Gildeggen – Willburger (2021), 47; DiMatteo (2021), 114–116. margószámok: „*global force majerue event*”-nek nevezi a koronavírus-járványt, amely egyébként beillesztheto a vélel-

Miközben a Bécsi Vételi Egyezmény 79. cikke és a Ptk. 6:142. §-a értelmezése alapján a munkavállalók (és más közreműködők) személyében rejlő okot (megbetegedés; haláleset; „egyszerű", üzemen belüli bérharc részeként meghirdetett sztrájk) a kötelezett ellenőrzési körébe tartozóként minősíti a szakirodalom és a bírói gyakorlat, a járvány okozta tömeges megbetegedések, gócok kialakulása, minek következtében a termelés vagy a szolgáltatás nyújtása leáll, akadozik, a koronavírus-járvány fent elemzett sajátosságai miatt ettől eltérő megítélés alá eshet (lásd ehhez alább az előreláthatóság hiánya kapcsán is).[118] Ezekben az esetekben a járvány közvetlenül érinti a kötelezettet, és részben vagy egészben megakadályozza a teljesítést.[119] A járvány okozta személyzeti problémák abban térnek el a kötelezett ellenőrzési körébe tartozó „békeidőkben szokásos" betegségtől, halálesettől, hogy e körülmények, illetve a személyzet általános fenyegetettsége hirtelen, és legalábbis a fenyegetettséget tekintve valamennyi munkavállalót érintve egy emberi erővel meg nem akadályozható természeti folyamatra visszavezethetően következnek be, ami – álláspontunk szerint – nem pusztán fokozati, mennyiségi, hanem inkább minőségi eltérést jelent az élettel általában együttjáró – akár egyéni vagy szezonálisan visszatérő ismert betegségekben és halálesetekben megnyilvánuló – kockázatoktól. Mindez természetesen nem változtat azon, hogy a kötelezettnek még ezen akadályok ellenére is meg kell kísérelnie a szerződésszerű teljesítést: ha szükséges és lehetséges, alkalmi munkaerő beállításával, ám ennek elvárhatósága és a kötelezett magatartása már a harmadik kimentési feltétel keretében vizsgálandó.

A kötelezett ellenőrzési körén kívül esnek a járvány miatt elrendelt állami (hatósági) intézkedések és ezek hatásai, mint például a kijárási tilalom (ha érinti a kötelezett tevékenységét), a karantén, a határzár, egyes települések vagy régiók lezárása.[120] Továbbá az is, amikor bizonyos üzemek, vállalkozások mű-

---

mezetten *force majeure* esetcsoportok közül például az *„act of God"* és a *„government intervention"* esetcsoportjába is. Arról is beszámol, hogy egyes országokban a kereskedelmi kamarák, illetve ezek funkcióját betöltő intézmények 2020 első felében tömegével bocsátottak ki *vis maior* igazolásokat (például a *China Council for the Promotion of International Trade*), lásd ehhez uo. 117. margószám.

[118] Csöndes (2020), 29–30. margószám. Megengedő e tekintetben Pázmándi (2021), 13. margószám.

[119] Janssen – Wahnschaffe (2020), 411, 413.

[120] Csöndes (2020), 29–30. margószám; Thume (2020), 166. Pázmándi szerint elsősorban az állami (korlátozó) intézkedések képezik a szerződés teljesítésének akadályát, nem a fertőzés terjedése önmagában. Éppen ezért, amikor a konkrét esetben a kimentésről kell dönteni, akkor figyelemmel kell lenni a korlátozások bevezetésének időpontjára és a korlátozások „mértékére". Utal arra az időszakra, amikor például Lengyelország, Szlovákia és Magyarország egymás közötti

ködését az állam a járványhelyzetre tekintettel leállíttatja (illetve rövidített munkaidőt, a távolságtartás miatt csökkentett létszámú munkavégzést rendel el), vagy a kormányzat egyes – járványügyi szempontból érzékeny – szolgáltatások határon túli nyújtását, illetve áruk kivitelét megtiltja.[121] A járvány idején számos ország rendelt el kiviteli tilalmat például egészségügyi felszerelésre, mezőgazdasági termékekre, gyógyszerek előállításához szükséges alapanyagokra stb.[122] Ez utóbbi esetcsoport kapcsán elvárható lehet a kötelezettől – noha ennek vizsgálata is inkább a harmadik kimentési ok körébe tartozik –, hogy a szerződés teljesítése érdekében nyújtson be egyedi elbírálás iránti kérelmet, ha és amennyiben ezt a szóban forgó hatósági rendelkezések lehetővé teszik. Amennyiben határzár vagy más hasonló intézkedés következtében az áruszállítás akadozik vagy leáll, a kötelezett köteles megkísérelni alternatív útvonal, szállítási mód igénybe vételét, még akkor is, ha a kapacitáshiány miatt a fuvardíjak időközben megemelkednek.[123]

A szakirodalomban külön esetcsoportként kezelik azt a helyzetet, amikor nem a kötelezettet magát, hanem annak beszállítóját érinti hasonlóképpen a járvány, tekintve, hogy a beszerzés kockázatát (lásd fenn) mindig a kötelezett viseli, s e kockázat kiterjed arra az esetre is, amikor a nyersanyag, félkész termék stb. beszerzésének költsége – rövid idő alatt akár jelentős mértékben – emelkedik.[124] A beszállító kiesése esetén elvárható a kötelezettől, hogy az árut máshonnan szerezze be, ha és amennyiben az elérhető a piacon (noha ez utóbbi elvárást megint inkább a harmadik kimentési feltétel körben kell vizsgálni).[125] Ha például a kötelezett autóipari beszállító, és az ő kínai beszállítója a járvány következményeinek hatására nem tudja szolgáltatni az autóalkatrész előállításához szükséges félvezetőket, de azok Svájcból – igaz jóval magasabb áron – beszerezhetők, akkor be kell szereznie azokat.[126] Nyilván nem áll fenn ennek lehetősége, ha a közelebbről meghatározott (bizonyos márkájú, eredetű) áru máshonnan nem szerezhető be, mert például az egyetlen beszállító üzemének a járvány miatt elrendelt hatósági intézkedések következtében be

viszonylatában nem volt hatályban olyan állami intézkedés, amely a behozatalt lassította volna. Pázmándi (2021), 10., 12. margószámok.

121 Hasonlóan Kiraz – Yildiz Üstün (2020), 448, 449.

122 Előfordult, hogy egy adott ország behozatali tilalmat rendelt el valamennyi árura Kína Vuhan tartományából, amelynek szintén ugyanez a megítélése. Weaver (2020), 161–162.

123 Janssen – Wahnschaffe (2020), 413, 414; Kiraz – Yildiz Üstün (2020), 447.

124 Beyer – Hoffmann (2020), 611.

125 Janssen – Wahnschaffe (2020), 413.

126 Weaver (2020), 161–162.

kellett szüntetnie a termelést, vagy határzár miatt az áru nem szállítható a kötelezetthez.[127]

A pénzszolgáltatás teljesítésére kötelezett fél fizetőképessége – összhangban a fent ismertetett szigorú értelmezéssel – mindig az ellenőrzési körébe tartozik, így nehezen képzelhető el, hogy e fél – akár a COVID–19-világjárványra hivatkozással – mentesüljön a fizetési kötelezettsége elmulasztásával okozott károkért való felelősség alól, mondván, likviditása drasztikusan romlott. Ugyanakkor előfordulhat, hogy bizonyos – a szerződés alapján a kötelezett által beszerzendő – áruk piaci ára a hirtelen és előre nem látható, extrém mértékű keresletnövekedés miatt akár több ezerszeresére nő, amely esetben a már megkötött szerződés minden áron való teljesítése nem egyszerűen veszteséges, hanem a kötelezett egzisztenciáját, jogi személy esetén működőképességét, létét veszélyezteti *(limit of sacrifice, äußerste Opfergrenze)*. Ez utóbbi esetben a felelősség alóli mentesülés nem zárható ki.[128]

Bizonyosan nem tagadhatja meg a fizetést az erre köteles fél amiatt, hogy miközben a másik fél a szerződést már teljesítette, annak tárgya értéktelenné vált számára, vagy a profit jelentős részétől elesik, mert például az exporttilalom megakadályozza őt az áru tervezett továbbértékesítésében.[129] Ugyanez a megítélése annak, ha a teljesítés még nem történt meg: ha a fél mégis megtagadja az áru átvételét, illetve a vételár megfizetését, e szerződésszegő magatartásával okozott károkért felelősséggel tartozik. Ugyanakkor a másik félnek – kárenyhítési kötelezettségének eleget téve – meg kell kísérelnie az át nem vett árut máshol, más részére értékesíteni.[130]

Kérdéses annak az esetnek a megítélése, amikor (még) nem áll fenn közvetlen érintettség vagy állami kényszer, hanem a kötelezett vagy más olyan személy, személyek, akiknek a magatartása a kötelezett tevékenységére hatással van, jogi értelemben véve önkéntes döntése következtében alakul ki olyan helyzet, hogy a kötelezett részben vagy egészben nem tud teljesíteni. Például az állam (még) nem állíttatta le a termelést, az üzem vagy üzlet működését, de a kötelezett

[127] Piltz (2020), 134.

[128] Az FFP2-es típusú maszkok állítólagos 3000%-os áremelkedése kapcsán hasonlóan, de a kérdést nyitva hagyva Janssen – Wahnschaffe (2020), 413, 414. A szerzők az áremelkedés extrém mértékéről egy a *The New York Times*-ban megjelent riport és interjú alapján számolnak be, lásd *It's Bedlam in the Mask Market, as Profiteers Out-Hustle Good Samaritans Hospitals, governments, do-gooders and hucksters are all competing.* 3 April 2020. https://nyti.ms/3GFVpvK

[129] Janssen – Wahnschaffe (2020), 414; Weaver (2020), 161, 162; Beyer – Hoffmann (2020), 613.

[130] Gildeggen – Willburger (2021), 48–49. Az általuk vázolt fiktív esetben a német vevő azért tagadta meg az ázsiai eladótól a megrendelt ruhák átvételét, mert a német kormány az első részszállítmány megérkezését követően elrendelte a nem létfontosságú üzletek bezárását.

– munkavállalói egészségének védelme érdekében – maga tesz így, vagy a távolságtartás biztosíthatósága érdekében csökkentett létszámmal folytatja a tevékenységét.[131] Menyhárd Attila fokozati különbséget lát az állami intézkedések és a társadalom tagjainak a járványra adott válaszait tükröző viselkedése között, és azt prognosztizálja, hogy az utóbbi feltehetően kevésbé fog ellenőrzési körön kívüli körülménynek minősülni.[132] Egyes szerzők kifejezetten elzárkózóak, s úgy vélik, hogy a *self-imposed lockdown* semmiképpen sem alapozhatja meg a kimentést, nem minősülhet ellenőrzési körön kívül eső oknak,[133] még akkor sem, ha valamilyen szerv, hatóság ajánlása alapján történik, mert az ajánlások nem kötelezőek.[134] Mások úgy vélik, a kötelezett e fokozott elővigyázatossága is kimentést megalapozó körülmény lehet, de annak indokoltságát vizsgálni kell.[135] Úgy véljük – minél szorosabb az összefüggés a járvánnyal, például a kötelezett azt követően hozta meg döntését, hogy az üzemben már jól azonosítható fertőzési gócok alakultak ki – nem zárható ki, hogy a bíróság megállapítaná a szerződésszegés okának ellenőrzési körön kívül eső voltát, annak ellenére, hogy a termelést maga a kötelezett állíttatta le (erre irányuló jogszabályi, illetve hatósági kötelezés nélkül). Nem zárható ki az sem, hogy az ilyen típusú jogvitás esetekben a bíróság egyfajta szerződési jogi szükségesség-arányosság tesztet, érdekmérlegelést fog végezni, s noha ennek a szerződéshez valójában nincs köze, úgy fog határozni, hogy a kötelezett munkavállalói egészségének megóvása előrébb való, mint a szerződésszerű teljesítés, s nem sújthatja hátrány a kötelezettet azért, mert helyesen – az élet megóvása mellett – döntött. Felvethető e megközelítéssel szemben, hogy e moralizáló gondolkodás ellentétes a 79. cikk és a 6:142. § mögött meghúzódó jogpolitikai törekvéssel, miszerint a kontraktuális felelősségi szabály elsődleges célja a kockázatelosztás, s ezen alapvetésen kívüli szempontok figyelembe vétele diszfunkcionális jogalkalmazáshoz, a szerződés teljesítése iránti elvárások, s végső soron a *pacta sunt servanda* elvének felpuhulásához vezet. (A szigorú megítélés mellett szóló további érv, hogy a kárelosztás ez esetben egy zéró összegű játszma: ha a kötelezett kimentheti magát, akkor a kár a jellemzően „ártatlan" jogosult terhén marad.)

---

131 Lásd fent, illetve Janssen – Wahnschaffe (2020), 413.

132 Menyhárd (2020), *Liability for breach of contract* alcím.

133 Khanderia (2020), 58, 61.

134 Note of the Unidroit Secretariat (2020), 16. margószám. Ezzel összefüggésben szintén felmerül, hogy ha a kimentés nem lehetséges, akkor a kötelezett önkéntes döntése vajon szándékos szerződésszegésnek minősül-e, aminek a felelősségkizáró (korlátozó) klauzulák érvényessége (6:152. §) és a kártérítés mértéke (6:143. §) szempontjából lehet jelentősége. Lásd ehhez Fuglinszky (2019), 4–7.

135 Pázmándi (2021), 13., 15. margószám.

A *self imposed lockdown*-hoz kicsit hasonló eset, amikor a valaki a tünetek alapján úgy véli magáról vagy másokról (például munkavállalóiról), hogy COVID-fertőzöttek, s emiatt hoz olyan döntést, amelynek következtében nem tudja teljesíteni a szerződést (ám utóbb kiderül: nem a koronavírus fertőzte meg). E helyzet megítélése sem egyszerű, mert objektíven szemlélve közvetett (távolabbi) az ok-okozati összefüggés a járvány és a szerződésszegés között. Nem zárható ki azonban ebben az esetben sem, hogy jogpolitikai indíttatásból (annak érdekében, hogy a jogrendszer a jogkeresőket elővigyázatosságra és mások megóvására törekvő kockázatkerülő magatartásra ösztönözze) a bíróság megfontolja a szerződésszegő kötelezett mentesülését.

3.4. A szerződéskötés időpontjában előre nem látható ok

A fent általánosságban írtakkal összhangban e kimentési feltétel sikere azon múlik, hogy a kötelezett, illetve az ő helyzetében észszerűen eljáró személy a szerződéskötés időpontjában előre látta, illetve előre láthatta-e a koronavírus-járványt és annak következményeit, így különösen a szerződés teljesítésére gyakorolt hatásait. Az előreláthatóság hiánya akkor állapítható meg, ha a körülmény mind jellegét, mind volumenét tekintve rendkívüli volt.

Egyetértőleg idézzük a nemzetközi és a hazai szakirodalmat, miszerint noha a történelem során már számos járvány alakult ki, továbbá a COVID–19-hez hasonló fertőző betegségek, járványok (például a szintén koronavírus-fajta által előidézett SARS vagy MERS) is ismertté váltak, s ezáltal, ha úgy tesszük fel a kérdést, hogy előrelátható volt-e valamilyen járvány, akár komoly járvány kitörésének lehetősége, akkor erre a kérdésre igen a válasz, a COVID–19-világjárvány és annak következményei azonban mégsem voltak előreláthatóak. A COVID–19-világjárványt – mint láttuk – a terjedés sebessége, a súlyos egészségügyi kockázat (magas mortalitás), a járvány leküzdése érdekében tett gyors és radikális állami intézkedések, ezeknek a gazdasági életre gyakorolt minden várakozást (előrelátást) meghaladó hatása, valamint az ilyen horderejű események előfordulásának alacsony valószínűsége mind minőségében, mind pedig volumenében *in abstracto* rendkívülivé és az észszerűen eljáró gondos személy szempontjából előre nem láthatóvá tették. E tekintetben szakmai konszenzus van.[136]

[136] Kiraz – Yildiz Üstün (2020), 455–456; Janssen – Wahnschaffe (2020), 413. Boóc „újszerű, ebben a formájában talán ismeretlen veszélyhelyzet”-ként említi. Boóc (2020), 3. Menyhárd a járvány rendkívüli jellegét és előre nem látható voltát többek között abban látja, hogy az nemzetközi jellegű és a társadalom egészét érinti. Menyhárd (2020), *Liability for breach of contract*

Az elérhető szakirodalom alapján mégis megállapítható, hogy legtöbbször e kimentési ok fenn nem állásán „vérezhet el" a kötelezett kártérítési felelősség alóli mentesülése, illetve e kimentési ok kapcsán van a legnagyobb jelentősége az eset konkrét körülményeinek, s válik hangsúlyossá az esetről-esetre történő, egyediesített állásfoglalás.

Az e kimentési okot részletesen elemző szerzők mindegyike átlátható szempontrendszer felállítására törekszik, amelyben kivétel nélkül a szerződéskötés időpontjának van döntő jelentősége, vagyis annak, hogy a járvány megjelenésének, terjedésének, majd az egyre szigorodó állami intézkedések bejelentésének és foganatosításának időtengelyén előrehaladva mikor kötötték meg a felek a szerződést, és az aktuális járványhelyzet (valamint a bejelentett és foganatosított intézkedések) alapján mivel kellett számolniuk (nekik és az ő helyzetükben lévő észszerűen eljáró személynek). A szerződéskötés időpontját, mint meghatározó szempontot további tényezők egészítik ki, amelyekből arra lehet következtetni, hogy a szerződő félnek, illetve egy észszerűen eljáró személynek az ő helyzetében milyen informáltsági szinttel kellett rendelkeznie, milyen információk alapján, mennyiben és hogyan kellett (volna) tájékozódnia. Ilyen kiegészítő szempont például az adott üzletág, szektor járványkitettsége (vagy attól való függetlensége, tekintettel a szerződés tárgyára, azaz a teljesítendő szolgáltatásra); a járványgócokhoz, súlyos kitettségű régiókhoz való földrajzi közelség (*place of business,* azaz a szerződő fél székhelye, üzleti tevékenységének középpontja, de hasonlóképpen: a teljesítés helye), vagy ezekkel, illetve itt működő szerződő partnerekkel való együttműködés (ami óhatatlanul magasabb informáltsági szintet eredményez); a szerződő fél elhelyezkedése a fogyasztó (természetes személy) – professzionális gazdasági szereplő „skálán", továbbá globális beágyazottsága (vagy annak hiánya); hogy tisztán belföldi, vagy határon átnyúló szerződéses kapcsolatról van szó stb.[137]

Ami az idő előrehaladását és az azzal szinkronban növekvő informáltsági (vagy elvárható informáltsági) szintet illeti, kétségtelen, hogy a járvány és következményei fokozatosan jelentkeztek, az idő előrehaladtával vált egyre inkább nyilvánvalóvá, hogy mindez milyen hatással lesz a mindennapi életre, a gazdaságra, s ennek részeként a szerződések teljesítésére,[138] mert a betegség megje-

alcím. Hasonlóan Twigg-Flesner, aki szerint a gyors terjedés és az intézkedések súlya, komolysága, legalábbis a 2019 decembere előtti szerződéskötések időpontjában bizonyosan nem volt előrelátható. Twigg-Flesner (2020b), 163.

[137] Az egyéb szempontokhoz lásd Csöndes (2020), 35. margószám.

[138] Van azonban olyan szerző is, aki éppen azt hangsúlyozza, hogy mivel a járvány meglehetősen hirtelen jutott el a vírus megjelenésétől a drasztikus intézkedések meghozataláig, ezért

lenését, majd a fertőzés el- és kiterjedését követően mutatkozott meg, hogy a járvány megfékezéséhez milyen intézkedésekre lehet szükség. A betegség megjelenéséből önmagában tehát még nem feltétlenül lehet(ett) a járvány súlyosságára és az intézkedések komolyságára következtetni. Továbbá mindezen lehetséges következmények előbb az egészségügyi szakemberek, s a döntéshozók számára váltak előreláthatóvá, s csak később kerültek be a köztudatba.[139] (Mindez ráadásul a különböző földrészeken, régiókban, országokban kisebb-nagyobb időeltolódással történt.) Befolyásolhatja az előreláthatóságról kialakított értékelést, hogy a korlátozó intézkedések – még ha mutattak is bizonyos variabilitást – alapvetően mindenhol ugyanazt a mintázatot követték, nevezetesen: fokozatosan vezették be ezeket, ugyanakkor szinte mindenütt eljutottak a szigorú kijárási tilalmakig, korlátozásokig, amelyek nemcsak az ajánlás szintjén fogalmazódtak meg, hanem általánosan kötelezőek voltak. Szomszédos országok gyakran összehangolták a lépéseiket, illetve figyelemmel követték egymás intézkedéseit.[140] Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni az események gyors változását, továbbá az intézkedésekben tapasztalható bizonytalanságot, valamint az egyes kormányok kommunikációja, és a nem sokkal később meghozott intézkedések közötti időszakos disszonanciát sem, amely utóbbi jelenség döntően szintén a gyorsan változó és ismeretlen járványkövetkezményekre vezethető vissza. Így például ha nem is voltak kizárhatóak bizonyos szigorú intézkedések, viszonylag hosszabb ideig nem volt tudható, hogy ezeket valóban bevezetik-e, s hogy mikor.[141] Az előreláthatóságot és a szerződő fél kockázatvállalását, szerződéskötési hajlandóságát befolyásolhatta tehát az is, ha a kormány kifejezetten akként nyilatkozott, hogy bizonyos intézkedéseket nem fog meghozni, majd mégis így történt.[142]

---

nem szabad az időtényezőnek ily mértékben kiemelt figyelmet szentelni, lásd Twigg-Flesner (2020b), 162.

139 Note of the Unidroit Secretariat (2020), 6–7. és 11. margószám.

140 Uo. 22. margószám.

141 Kiraz – Yildiz Üstün (2020), 454.

142 Note of the Unidroit Secretariat (2020), 39. margószám. Más lehet az eset megítélése, ha a közlés és az intézkedés között szignifikánsan romlott a járványhelyzet, illetve, ha nem volt észlelhető ilyen romlás. Nem példa nélkül való, hogy ugyanazon a napon belül változtatja meg a szándékát a döntéshozó, például Magyarországon az iskolabezárással kapcsolatban volt erre példa 2020. március 13-án. A reggeli rádióinterjúban akként nyilatkozott a kormányfő, hogy az iskolák bezárására nem kerül (még) sor, ugyanaznap este bejelentette a digitális oktatásra való áttérést. Lásd a reggeli interjúhoz: Orbán Viktor: Jól vizsgázott az ország a koronavírussal szembeni harcban. *HírTV,* 2020. március 13. https://bit.ly/32nRswD, illetve ahhoz és az esti bejelentéshez: Joób Sándor – Zsuppán András: Orbán: hétfőtől bezárják az iskolákat. *Index,*

Mindazonáltal a kérdést vizsgáló szerzők arra törekszenek, hogy kisebb-nagyobb precizitással idősávokat adjanak meg, amelyekhez kapcsolódóan másként és másként lehet és kell megítélni a teljesítés akadályoztatásának előreláthatóságát, s ezekhez az idősávokhoz rendelik hozzá a többi kiegészítő szempontot. Van, aki az általános „mérföldkövekhez" szektorspecifikus szempontokat kapcsol, s e koordinátarendszerből kíván következtetni a teljesítési akadály előreláthatóságára (vagy annak hiányára) a konkrét esetben.[143] Mások bináris idő-tér egyenletből indulnak ki, amelyet további változók egészítenek ki, így az egyes idősávok hozzávetőleges rögzítése mellett (idő) legalább ugyanolyan jelentőséget tulajdonítanak a kötelezett székhelyének (*place of business* – tér).[144]

Az egyik leggyakoribb – kevésbé egzakt dátumokkal operáló – szakaszolás szerint az első vuhani esetek jelentése előtt semmiképpen sem volt előrelátható a járvány és annak következményei. Az érintett kínai tartományban üzleti kapcsolatokkal rendelkező félnek akkortól kezdve kellett előrelátnia a járvány lehetséges következményeit, amikor ott drasztikus kijárási korlátozásokat vezettek be, amelyekről a világsajtó is tudósított. Az európai piacon tevékenykedő vállalkozás esetében ezt az időpontot az észak-olasz régióban történt lezárásokhoz lehet kapcsolni.[145] Ha a szerződő partner ugyan kínai illetőségű, de nem az érintett tartományban van a székhelye, illetve nem ott fejti ki üzleti-gazdasági tevékenységét, akkor fontos orientáló szerepe lehet, hogy Kína mikor nyilvánította országos járvánnyá a koronavírus okozta megbetegedéseket.[146] Iránytűként szolgálhat, hogy a WHO mikor minősítette közegészségügyi-járványügyi szükséghelyzetnek, majd később világjárványnak a koronavírus fertőzés okozta betegség terjedését. A világjárvány WHO általi deklarálását követően meglehetősen nehéz (hitelesen) a teljesítési akadály előreláthatatlanságára hivatkozni, ha a kötelezett a járvány által érintett országban fejti ki tevékenységét, illetve ott van a székhelye. Hasonlóképpen jelentősége van, hogy annak az országnak a kormánya, amelyben a kötelezett honos, vagy azon országok, amelyeknek jogszabályai és egyéb állami intézkedései a szerződés teljesítésével összefüggő tevékenységét érintik, mikor milyen intézkedéseket hoztak.[147] Nem zárható ki

2020. március 13. https://bit.ly/3slw0Dr. A kormányhatározat egy nappal később, 2020. március 14-én jelent meg: 1102/2020. (III. 14.) Korm. határozat a koronavírus miatt a köznevelési és szakképzési intézményekben új munkarend bevezetéséről.

143 Pázmándi (2021), 17–25. margószám.

144 Note of the Unidroit Secretariat (2020), 11. és 20. margószám.

145 Janssen – Wahnschaffe (2020), 412; Kiraz – Yildiz Üstün (2020), 456.

146 Kiraz – Yildiz Üstün (2020), 457.

147 Uo. 457–458.

például, hogy bizonyos intézkedéseket a kötelezett székhelye szerinti országban még nem vezettek be, de a környező országokban már igen, így azokkal már az érintett országban is reálisan számolni lehetett. S noha a magánszemélyektől talán kevésbé várható el valamennyi releváns körülmény átfogó ismerete, mégis amikor egyes állami intézkedések bevezetése bizonyossá válik, akkor már nekik is számolniuk kell ezek valószínűsíthető hatásaival.[148]

Összességében tehát, minél közelebb van a szerződő fél székhelye, gazdasági tevékenysége végzésének, központi ügyintézésnek helye, illetve szerződéseinek (gyakori) teljesítési helye olyan régiókhoz, országokhoz, ahol már intenzíven terjed a fertőzés, s még inkább, ahol már komoly korlátozó intézkedéseket helyeztek kilátásba, s leginkább: ilyen intézkedéseket már foganatosítottak is, annál inkább előrelátható, hogy a teljesítés potenciálisan (hovatovább: értékelhető valószínűséggel) akadályba ütközhet. Ugyanakkor a fertőzés terjedési „útvonala" nem szükségképpen (csak) a szomszédos országok, területek mentén húzódik, hanem bizonyos országok közötti szoros gazdasági kapcsolatok, gyakori (légi) utazások mentén is kialakulhat, így a járvány gyorsan terjedhet olyan országok között is, amelyek egymástól nagyobb távolságra vannak. A közelséget ezért kiterjesztően, a szoros kapcsolatokat is figyelembe véve kell értelmezni, így a (nagyobb) földrajzi távolság nem feltétlenül alapozza meg a teljesítési akadály előreláthatatlanságát.[149]

Vannak, akik precízebben húzzák meg a szakaszhatárokat, még ha utalnak is a rendszer rugalmasságára. Pázmándi kifejezetten a hazai gazdasági szereplőkre vetítve állít fel idősávokat. A vírus megjelenéséről és első áldozatairól szóló tudósítások megjelenését a hazai sajtóban 2020 január közepére teszi. Szerinte ebben az időpontban még nem volt előrelátható, hogy egy Kínából származó ismeretlen vírus (elterjedése) akadályozni fogja a szerződések teljesítését. Január végén, február elején vált a terjedés járványszerűvé Kínában, s ekkor jelent meg a fertőzés (először szórványosan) a többi földrészen is. Pázmándi szerint a járvány terjedésének és az állami intézkedések mértékét még ekkor sem lehetett előrelátni, kivéve, ha az érintett gazdasági szereplőnek volt rálátása a kínai piacra és helyzetre, hiszen ekkor ott már a tízezret is meghaladta a fertőzöttek száma és kifejezetten szigorú korlátozások voltak hatályban. Február végére, március elejére tehető – szerinte – a vírus rapid európai terjedése, s ekkor már számítani lehetett komoly korlátozó intézkedésre, még ha ezeket

[148] Csöndes (2020), 35. margószám. A WHO bejelentéseit – 2020 január 30. („*Public Health Emergency of International Concern*") és 2020. március 11. („*Pandemic*") – más szerzők is fontos mérföldkőnek tekintik, lásd Note of the Unidroit Secretariat (2020), 21. margószám.

[149] Note of the Unidroit Secretariat (2020), 21. margószám.

ekkor még csak kilátásba helyezték (de egyelőre nem foganatosították). A legtöbb európai országban március 10. és 15. között hozták meg a szigorú korlátozó intézkedéseket, s noha az előreláthatóság Pázmándi szerint már az előző szakaszban „beállt", március 10. után már a teljesítési akadályokat kétséget kizáróan és objektíve előre kellett látni. Ugyanakkor hozzáteszi: a szakaszolást korrigálni kell a szerződő fél mérete (például belföldi mezőgazdasági őstermelő kontra multinacionális nagyvállalat) és nemzetközi beágyazottsága (például Kínából alkatrészeket importáló gazdasági társaság) szerint.[150] Táblázatos összefoglalójában pedig a gazdasági szereplő tevékenységi körét, a megkötött szerződés tárgyát és az akadály mibenlétét is figyelembe veszi, s ezekre is tekintettel 5–10 napos intervallum(ok)ra szűkítve foglal állást abban, hogy mikortól kellett számolnia az adott gazdasági szereplőnek teljesítése akadályoztatásával.[151]

Megkülönböztetett figyelmet érdemel a második és az egyes további hullámok előreláthatóságának kérdése, különös tekintettel arra, hogy más lehet az eredmény, ha „beérjük" egy újabb (és több további) járványhullám (absztrakt) előreláthatóságával, vagy a konkrét állami korlátozó intézkedések (újbóli) elrendelésének előreláthatóságát kívánjuk meg ahhoz, hogy a szerződésszegő kötelezett felelős legyen a járvánnyal összefüggő szerződésszegésével okozott károkért. Könnyen belátható ugyanis, hogy a járvány remélt globális visszaszorításáig (amit a szakemberek a föld népességének magas szintű átoltottságától remélnek) a tömeges megfertőződés vissza-visszatérhet.[152] Nem biztos azonban, hogy ennek felismerése mellett – különösen, hogy az egyes országokban megkezdődött és jelentősen előrehaladt az oltási kampány, még ha nem is érte el az átoltottság a közösségi immunitáshoz szükséges mértéket – a két hullám között ismételten számolni kell szigorú hatósági korlátozásokkal a jövőre nézve, figye-

[150] Pázmándi (2021), 17–21. margószám. Ugyanakkor az első eseteket Kínából már korábban, 2019. december végén jelentették, lásd ehhez Note of the Unidroit Secretariat (2020), 21. margószám.

[151] Pázmándi (2021), lásd a 23. margószámot követő táblázatot, illetve annak magyarázatát a 24. margószámnál: légitársaság, amely távol-keleti járatokat is üzemeltet (távol-keleti úti célok vonatkozásában): január 24–31. (utazási korlátozások); főként európai járatokat üzemeltető légitársaság (európai úti célok vonatkozásában): február 20–29. (utazási korlátozások); utazási iroda (külföldi úti cél): január 24. – február 29, úti céltól függően (utazási korlátozások); gépjárműgyártó cég: február 1–10. (alkatrész-, alapanyaghiány); fertőtlenítőszereket gyártó cég: február 18–25. (alapanyaghiány, illetve a kereslet drasztikus növekedése); színház: március 3–6. („nyitvatartási korlátozások"); előadóművészek: március 3–6. (utazási korlátozások, illetve esetenként karantén).

[152] Note of the Unidroit Secretariat (2020), 23. margószám.

lemmel újfent a kormányok változó és esetenként ellentmondásos politikai döntéseire és kommunikációjára is. Pázmándi szerint a második hullám ténye és annak hozzávetőleges időpontja már 2020. májusától, míg a 2020. novemberében újból bevezetett korlátozó intézkedések (lehetősége) csak körülbelül 2020. szeptember végétől voltak előreláthatóak. Ezt az álláspontját annak ellenére fenntartja, hogy maga is utal a kormány október első harmadában folytatott azon kommunikációjára, miszerint a tavasziakhoz hasonló intézkedések nem várhatók. Az előreláthatóságot a megjelölt időpontban – szerinte – a többi európai országban korábban bevezetett korlátozások, az exponenciálisan növekvő esetszámok és a tavaszi hullám tapasztalata alapozza meg. Úgy véli, a második és a további járványhullámok esetében a szektorális különbségek kevésbé játszanak szerepet, a felsorolt körülmények miatt a gazdasági szereplők alapvetően egységesen látták vagy láthatták előre a második (illetve a további) hullámok következményeit, függetlenül attól, hogy személyesen vagy szektorálisan menynyiben voltak korábban érintettek.[153] Az előreláthatóság keretében vizsgálandó lehet a jövőben, hogy vajon a szerződéskötés időpontjában előrelátható-e egy olyan új variáns megjelenése (s ennek újbóli drasztikus hatásai a gazdasági és a társadalmi életre), amely képes megkerülni az oltások nyújtotta védelmet. Miután az ezzel kapcsolatos elemzések, „tudományos tanakodások" hosszabb ideje a közbeszéd részévé váltak, ezért innentől kezdve ennek lehetőségével és reális valószínűségével feltehetően számolni lehet. Képviselhető álláspont lehet az is, miszerint az első hullámot követően már egyáltalán nem lehet az előreláthatóság hiányára hivatkozni, ezért a járvány visszatérésének, a súlyos korlátozó intézkedések újbóli bevezetésének kockázatait a szerződésben lehet és kell kezelni.

3.5. A körülmény elkerülésének, illetve a kár elhárításának el nem várható volta

A harmadik (konjunktív) kimentési feltételről már az előző kettő kapcsán is sok szó esett, ami nem véletlen. Az egyes kimentési okok mind általánosságban, mind pedig a koronavírus-járvány szempontjából összefüggést mutatnak. Noha a Ptk. 6:142. §-a és az Egyezmény 79. cikk (1) bekezdése magyar szövege annyiban eltér, hogy az előbbiben „elvárható", míg az utóbbiban „észszerűen elvárható" szerepel, a Ptk. Indokolásából kiindulva a magyar jogalkotó feltehetően nem törekedett még az előképnél is szigorúbb kimentési szabály elfogadására,

[153] Pázmándi (2021), 27–30. margószámok.

ezért az Egyezmény szakirodalmára, illetve bírói gyakorlatára e kimentési ok értelmezése során is fontos támpontként tekinthetünk. A szövegezésbeli különbségnek már csak azért sincs jelentősége, mert, ahogy erről már esett szó, s ahogy erre alább is visszatérünk, a kötelezett e kötelezettségének az Egyezmény szakirodalmából és gyakorlatából kikristályosodó többségi álláspont szerint is csak a *limit of sacrifice* szab határt.

A kiinduló kérdés, hogy a járvány (illetve az állami korlátozó intézkedések) által sújtottan is miként, hogyan és mennyiben kell a kötelezettnek a szerződésszerű teljesítésre törekednie.[154] Ide tartozik állami kiviteli tilalmak esetén eseti elbírálás kérése, ha erre a jogszabály lehetőséget ad; közlekedési akadályok esetében (a már sokszor említett) alternatív szállítási útvonalak keresése; beszállító akadályoztatása esetén a teljesítéshez szükséges nyersanyag, félkész termék vagy egyéb áru más forrásból történő beszerzése.

A kötelezett csak akkor mentesül a felelősség alól, ha mindezeket megkísérelte, még akkor és annak ellenére is, ha ez számára költségnövekedéssel, veszteséggel jár. E kötelezettség gazdasági határát a fentiek szerint az egzisztenciális ellehetetlenülés, illetve jogi személy esetén a fizetésképtelenség és a megszűnés veszélye jelölheti ki (a már sokat emlegetett *limit of sacrifice, äußerste Opfergrenze*), noha ennek pontos értelmezését illetően a szakirodalom sem szolgál további fogódzóval.[155]

Ha például lezárják a lengyel–német határt, s ezért a német illetőségű kötelezett lengyel szakmunkásai nem tudják felvenni a munkát, a kötelezett nem mentesülhet a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség alól, ha a termeléskiesés miatt heti több százezer eurós kár fenyeget, s lett volna lehetőség a kieső munkaerő pótlására német munkavállalók bevonásával, igaz 60%-kal magasabb bérköltség mellett (de a kötelezett nem élt ezzel a lehetőséggel, miközben ha élt volna, elháríthatta volna a kárt).[156] A példa hazai viszonyokra is adaptálható: hasonló lehet a megítélése, ha a mezőgazdasági idénymunkások (időlegesen) nem utazhatnak be a szomszédos országokból, ugyanakkor az ő munkavégzésük pótolható drágább hazai munkaerővel, diákmunkával stb.

---

[154] Bizonyítania kell minden észszerű alternatíva hiányát („no reasonable alternative steps are available"), lásd Twigg-Flesner (2020b), 158. Pázmándi szélesebb értelmezési tartományban helyezi el az itt tárgyalt kimentési okot. Megközelítésében a kötelezettnek mindent meg kell tennie, hogy például a radikálisan csökkenő kereslet ellenére elkerülje az üzembezárást, így például racionalizálnia kell költségvetését, minimálisra kell csökkentenie kiadásait és meg kell fontolnia egy áthidaló kölcsön felvételének lehetőségét. Pázmándi (2021), 33. margószám.

[155] Janssen – Wahnschaffe (2020), 412–413.

[156] Weaver (2020), 163.

3.6. Az „első fecske" – egy közzétett eseti döntés

Miközben várható volt, hogy lesznek a koronavírus-járványhoz kapcsolódóan jogviták, előbb-utóbb jelen írás tárgyában is, mégis meglepő, hogy ilyen gyorsan, a kézirat lezárásának időpontjában (2021. november 21.) a Bírósági Határozatok Gyűjteményében már elérhető volt egy a Kúriáig is eljutott eseti döntés, amely kétszeresen is kapcsolódik a pandémiához. Egyrészt a szerződésszegő kötelezett a 6:142. § szerinti mentesülés alapjaként éppen a koronavírus-járványra és annak hatásaira hivatkozik, másrészt a szóban forgó szerződés tárgya is a „témába vág", tekintve, hogy az nem más, mint 800 darab SARS-CoV-2 IgM/IgG teszt adásvétele.

Magyarország kormánya 2020. március 11-i hatállyal veszélyhelyzetet hirdetett ki.[157] 2020. március 11-én rendelte el a Kormány az egyetemek látogatási tilalmát, míg 13-án a köznevelésben is a digitális távoktatásra való átállásról döntött.[158] A kijárási korlátozásokat 2020. március 27-én jelentette be a miniszterelnök, amely az ezt szabályozó, ugyanezen a napon elfogadott kormányrendelet alapján március 28-tól lépett hatályba.[159]

A tényállás szerint a felperes (egy önkormányzat) 2020. március 27-én kért ajánlatot az alperestől, aki ugyanezen a napon meg is küldte ajánlatát, amelyben a szállítási határidő kb. két-három hétben volt rögzítve azzal, hogy a járvány okozta szükségállapot és a bevezetett korlátozások miatt a szállítási határidő módosulhat. Felperes az ajánlatot elfogadta, elfogadó nyilatkozatában megismételte az ajánlat tartalmát, ám a szállítási határidő vonatkozásában csak a kb. két-három hetet rögzítette, a további módosulás lehetőségét nem. Ezt követően alperes a megrendelést kétszer is (március 30-án, majd március 31-én újból) visszaigazolta, s e második visszaigazolás megint utalt a teljesítési határidő lehetséges módosulására (mint az ítéletekből kiderül, ez utóbbi már nem befolyásolta a szerződés tartalmát). Az amerikai gyártó közben jelezte az alperes felé, hogy csak késve fog tudni szállítani, s nem tudott megjelölni konkrét időpontot. Ezt az információt az alperes 2020. április 13-án adta tovább a felperesnek. Az alperes április 28-án újabb értesítést kapott a gyártótól, melynek lényege az

[157] Lásd 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet kihirdetéséről, amelynek 1. §-a szerint: „A Kormány az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében Magyarország egész területére veszélyhelyzetet hirdet ki."

[158] 1102/2020. (III. 14.) Korm. határozat a koronavírus miatt a köznevelési és szakképzési intézményekben új munkarend bevezetéséről.

[159] 71/2020. (III. 27.) Korm. rendelet a kijárási korlátozásról.

volt (többféle lehetőség felkínálása mellett), hogy a szállítás időpontja teljesen bizonytalan. Felperes április 29-én tájékoztatást kért az alperestől. Alperes közölte a felperessel a gyártótól kapott információt, és felajánlotta részére az elállás lehetőségét. Felperes időközben két különböző forrásból beszerezte a 800 tesztet, majd május 7-én közölte elállási szándékát az alperessel, s bejelentette követelését a szerződéses vételár és a fedezeti vétel során megfizetett vételár különbözetére.[160] A perben vitás volt, hogy a teljesítési határidő lehetséges módosulása a szerződés részévé vált-e, különösen a Ptk. 6:67. § (2) bekezdésére tekintettel, de abban valamennyi eljárt bíróság egyetértett, hogy alperes késedelembe esett, és hogy ezért felperes elállása, s az árkülönbözet megfizetésének követelése megalapozott volt. A perben a kimentés mindhárom feltételét vizsgálni kellett.

A szerződésszegés okának a kötelezett ellenőrzési körén kívüli vagy belüli voltát illetően eltért az eljáró bíróságok álláspontja. Az elsőfokú bíróság – miközben utalt arra, hogy „[a] felek között az új koronavírus járvány elemi gazdasági-piaci hatásai nem képezték vita tárgyát. A járvány és az azzal szembeni védekezés körében elrendelt korlátozó intézkedések nem vitásan korábban nem tapasztalt mértékben alakították át az egyének mindennapjait, és a piacok működését",[161] s utalt egy korábban közzétett döntésre, amely szerint noha a gazdasági válságjelenségek nem minősülnek *vis maior*nak, ámde „az olyan természeti eredetű, elhárithatatlan erőként ható járvány, amely a felek szerződésének megkötését követően okoz rövid időszakon belül jelentős, drasztikus piaci változásokat már alapot adhat a vis maior megállapítására, illetve a szerződésszegő fél kárfelelősség alól kimentésére",[162] s ezt követően úgy tűnik, a másik két kimentési feltétel fenn nem állása miatt marasztalta az alperest, mégis kijelenti, hogy „[a]z alperes, mint orvosdiagnosztikai eszközöket üzletszeren forgalmazó kereskedelmi vállalkozás számára a beszerzési, értékesítési nehézségek, illetve az üzleti tevékenységével kapcsolatos piaci változások ellenőrzési körén belül merülnek fel akkor is, ha ezeket nem képes befolyásolni."[163] A másodfokú bíróság érdemben helybenhagyta az ítéletet, de a kimentés első feltételét tekintve nem értett egyet az első fokon eljárt bírósággal, mivel a *vis maior* helyzet szerinte egyértelműen fennáll.[164] A felülvizsgálati szakban eljárt (és a felülvizsgálatot – az engedélyezés törvényi feltételeinek hiányában – érdemben le nem folytató, azt megtagadó) Kúria viszont az elsőfokú bírósággal értett

[160] A tényálláshoz lásd Gödöllői Járásbíróság 14.G.40.060/2020/19., 1–24. bek.
[161] Gödöllői Járásbíróság 14.G.40.060/2020/19., 119. bek.
[162] Gödöllői Járásbíróság 14.G.40.060/2020/19., 121. bek.
[163] Gödöllői Járásbíróság 14.G.40.060/2020/19., 125. bek.
[164] Budapest Környéki törvényszék 14.Gf.40.005/2021/9., 26. bek.

egyet, s *obiter dictum* – a Kúria mellett működő Új Ptk. Tanácsadó Testület állásfoglalását idézve – megjegyezte, hogy „a Ptk. – és az annak kodifikációs mintájának tekintett Bécsi Vételi Egyezmény szigorú gyakorlata – szerint a beszerzési nehézségek a kötelezett ellenőrzési körébe tartoznak, és csak kivételesen (a szerződésszerű teljesítés ténylegesen lehetetlenné válásakor, ha pl. az adott áru teljesen eltűnt a piacról) tekinthetők ellenőrzési körön kívülinek."[165]

Valamennyi eljáró bíróság úgy értékelte, hogy a szerződésszegés oka a szerződéskötés időpontjában előrelátható volt, ezért a kimentés semmiképpen sem lehet sikeres. Az elsőfokú bíróság kiemelte, hogy az alperes olyan időpontban kötötte meg a járvány elleni védekezést szolgáló eszközök szállítására irányuló szerződést, amikor a járvány kitörése nemzetközi szinten ismert volt, hovatovább „ekkor már a veszélyhelyzet kihirdetésére is sor került. Mindezek mellett azt is tekintetbe kell venni, hogy a felperes megrendelése kifejezetten olyan termékre vonatkozott, amely a járvány elleni védekezés eszköze", így nyilvánvalóan számítani kellett arra, hogy az ilyen termékek iránt a járványhelyzet fokozódásával akár jelentős mértékben is megnövekedhet a kereslet. „Mindezzel egyébként az alperes is számolt, a felperes részére megküldött árajánlatán maga utalt arra, hogy az új típusú koronavírus járvány okozta szükségállapot és a bevezetett korlátozások miatt a termékek szállítási határideje módosulhat."[166] Az elsőfokú bíróság hozzátette, hogy még ha a járvány konkrét következményei nem is voltak ismertek a szerződéskötés időpontjában, de teljesítési nehézségekkel mindenképpen kellett számolnia az alperesnek, s lényegében szabad mérlegelése alapján vállalta ezek kockázatát.[167] Ezt az álláspontot a másodfokú bíróság[168] és a Kúria is maradéktalanul osztotta. A Kúria összefoglaló jelleggel hozzátette: „fokozódó világjárvány közepette kötött szerződések esetén ésszerűen eljáró, az adott piaci viszonyokat ismerő szakcégtől elvárható, hogy – éppen különös szaktudása okán – a szerződés megkötésének időpontjában számoljon a reális korlátozásokkal, azaz a saját teljesítését negatívan befolyásoló körülményekkel, amelyek előreláthatósága kizárja a mentesülését."[169]

Szintén egyformán ítélte meg mindhárom bírói fórum, hogy az alperes szerződésszegését elkerülhette, illetve a kárt elháríthatta volna, ami abból is látszik, hogy végül is az orvostechnikai eszközök piacán járatlan felperes – még ha két különböző forrásból is –, de be tudta szerezni a teszteket (rövid határidő-

165 Kúria Pfv.V.20.826/2021/2., 18. bek.
166 Gödöllői Járásbíróság 14.G.40.060/2020/19., 122. bek. Lásd még 124. bek.
167 Gödöllői Járásbíróság 14.G.40.060/2020/19., 129. bek.
168 Budapest Környéki törvényszék 14.Gf.40.005/2021/9., 27. bek.
169 Kúria Pfv.V.20.826/2021/2., 19. bek.

vel), így az nem volt objektíve lehetetlen, s feltehetően az alperesnek is sikerült volna, ha egyáltalán megkísérli (ám ő az általa megbízhatónak vélt gyártóhoz ragaszkodott).[170] A Kúria emellett elvi jelleggel mondta ki, hogy „a kárkövetkezmények elhárítása terén elvárt a kötelezettől az aktív, tevőleges kármegelőző, kárelhárító magatartás, amelynek a peradatok szerint az alperes csak részben tett eleget".[171]

A döntés(ek)ből több következtetés is levonható. Egyrészt a hazai bíróságok számára ismert, hogy az Egyezmény 79. cikke volt a Ptk. 6:142. §-ának előképe, s az ahhoz kapcsolódó magyarázatokat figyelembe veszik a 6:142. § értelmezése során. Másrészt, ettől nyilván nem függetlenül, a döntés illeszkedik az Egyezményhez kapcsolódó fent vázolt ítélkezési trendekhez. Végül a döntés még inkább láthatóvá teszi az egyes kimentési feltételek szoros összefüggését, érintkezését, átfedését, mivel azok feltehetően csak dogmatikai-gondolati síkon választhatók szét hermetikusan, a valóságban komplexen jelentkeznek, és együtt képezik bírói mérlegelés tárgyát. Az elsőfokú és a felülvizsgálati bíróság például a tesztek beszerezhetőségéből (harmadik kimentési feltétel) következtetett arra (utalva a beszerzési kockázat immanens voltára), hogy a szerződésszegés oka az alperes ellenőrzési körébe tartozott (első kimentési feltétel).

4. Következtetések

Elsőként annak feltárására volt szükség, hogy mi jellemzi azt a kártérítési jogi dogmatikai és gyakorlati környezetet, ahová a koronavírus-járvány „megérkezett". Érdemes feltérképezni az ellentmondásokat, vitás pontokat, mert ezek feltehetően a járvány hatásai kapcsán is vitákat generálhatnak, hovatovább élesebben merülhetnek fel, mint eddig bármikor. Másként fogalmazva, az Egyezmény 79. cikke és a Ptk. 6:142. §-a immanens feszültségei vélhetően kisugároznak majd a koronavírussal kapcsolatos konkrét esetekre, jogvitákra, illetve e konkrét esetek, jogviták további – az érintett szabályokkal kapcsolatos strukturális-tartalmi – feszültségeket hozhatnak napvilágra. Hangsúlyosan merülhet fel a koronavírus kapcsán többek között az *impediment* kontra *hardship* problematika, nevezetesen az, hogy a járvány, illetve az azt követő intézkedések mikor tekinthetők a teljesítést megakadályozó, ellenőrzési körön kívül eső körülménynek

[170] Gödöllői Járásbíróság 14.G.40.060/2020/19., 123., 126. bek. A másodfokú bíróság a fentieken túl utalt arra is, hogy alperes kérhette volna akár a teljesítési határidő módosítását is, lásd Budapest Környéki törvényszék 14.Gf.40.005/2021/9., 28. bek.

[171] Kúria Pfv.V.20.826/2021/2., 19. bek.

(akadálynak), amely – feltéve, hogy a kimentés másik két feltétele is fennáll – a szerződésszegő kötelezett kártérítési kötelezettsége alóli mentesülését eredményezheti, s mikor okozzák „csak" a teljesítés elnehezülését, a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás viszonyának felborulását a teljesítéshez szükséges költségek megnövekedése, avagy a tranzakció értékének csökkenése miatt. Vajon a kettő között fennáll-e valamilyen minőségi különbség, s ha igen, az miben ragadható meg; avagy csak fokozatbeli eltérésről, egy skála egymást követő, egymástól nem túl nagy távolságra elhelyezkedő pontjairól, állomásairól van szó, amely esetben különösen nehéz lehet a határok megvonása, s a döntés a kimentés kérdésében.

Az Egyezmény gyakorlatában és szakirodalmában e tekintetben egyszerre van jelen a szigor, aminek következtében a kimentés meglehetősen nehéz és ritka (tézis és fősodor); ugyanakkor megfigyelhető egyfajta megengedőbb szemléletre való törekvés a teljesítés gazdasági okokból történő elnehezülése kapcsán (antitézis), amely törekvés „kikezdte" és fellazítani látszik a *limit of sacrifice* szigorát. Kérdés, hogy a járvány melyik irányba mozdítja majd a mérleg nyelvét.

E felvetésre adott és adható válasz függ attól is, hogy a vizsgált jogi környezetben milyen más eszközök (szabályok, jogintézmények) szolgálnak a *clausula rebus sic stantibus* elvének hordozóiként: reflektál-e a szabályrendszer a szerződés teljesülésének jelentős (gazdasági) elnehezülésére, a szerződéses egyensúly drasztikus felborulására (*hardship,* bírói szerződésmódosítás stb.), s ha igen, akkor melyek e reakció bemeneti feltételei (például szükséges-e, hogy tartós jogviszonyról legyen szó). Ha ilyen eszközök nem állnak rendelkezésre, vagy csak szűk körben vehetők igénybe, akkor nem zárható ki, hogy a bírói gyakorlat (többek között a járvány és más válságok hatására) a kimentési feltételek, vagy a *clausula rebus sic stantibus* elvét kifejezésre juttató szabály tényállóselemeinek megengedőbb értelmezése felé mozdul el.

A kimentési feltételek a gyakorlatban nem különülnek el, azokat a bíróságok részben egymással magyarázva és definiálva együtt értelmezik és alkalmazzák, ami rugalmasabb ítélkezést tesz lehetővé, ugyanakkor kedvezőtlenül hat a bírói gyakorlat kiszámíthatóságára.

Mivel gondolati úton szinte minden elképzelhető és előrelátható, s szinte minden rendkívüli eseményre, körülményre volt már példa az emberiség történetében, ezért fontos kiegészítő szempont lehet egy-egy esemény, körülmény előfordulásának valószínűsége, gyakorisága térben és időben. Ez az a tényező, amely alapján előreláthatóról (*known unknowns*), vagy nem előreláthatóról (*unknown unknowns*) beszélünk. A járvány és hatásainak megtapasztalása elmozdíthatja a kettő közötti határvonalat az előbbi javára.

A kimentés továbbra sem lehet sikeres, ha valamilyen ellenőrzési körön kívül eső, előre nem látható és el nem hárítható körülmény interferál a kötelezett szerződésszegő magatartásával.

Miközben tehát a 6:142. §-ban rögzített kontraktuális felelősségi szabály gyakorlati alkalmazását tekintve vállalható közelítéssel állítható fel prognózis, nehezebben vetíthetők előre a járvány-specifikus jogalkalmazás hosszabb távú, általános-elméleti következményei. A gyakorlati alkalmazással kapcsolatos megállapításainkat nem ismételjük meg. A mélyelemzést tekintve pedig inkább sejtéseink lehetnek, amelyek egy későbbi kutatás kiindulópontjaként vehetők figyelembe.

Az első és alapvető sejtés nem más, mint hogy a járvány hatására nagyobb ingadozás várható és nagyobb feszültség alakulhat ki az egyes kontraktuális felelősség-specifikus értelmezési és jogalkalmazási tendenciák között. Ellentétes irányú tendenciák egyszerre erősödhetnek fel, s párhuzamos érvényesülésük, ütközéseik egyfajta felelősségi jogi kettős fronthatást idézhetnek elő. Egyfelől nem kizárt, hogy az eljáró bíróságok „megértőbbek" lesznek a kimentés tekintetében olyan tényállások elbírálása során, amikor a járvány következtében lényegesen elnehezül a teljesítés. Elképzelhető, hogy a kimentést nem kötik majd a *limit of sacrifice* eléréséhez, különösen, ha (a kontraktuális felelősség alóli mentesülés lehetőségén kívül) nincs más olyan jogintézmény, amely reflektálna az ilyen tényállásokra (vagy csak tartós jogviszonyok esetén van lehetőség bírói korrekcióra).

Ezzel párhuzamosan ugyanakkor felmerül (s ez volna a második sejtés), hogy a járvány megtapasztalásának nem lesz-e vajon egyfajta sajátos, a konkrét válságon túlmutató „esernyő-hatása" (*umbrella effect*) a jogrendszerre, közelebbről akár a kontraktuális felelősségre.[172] Értve ez alatt, hogy miután a világjárvány elsöprő erejű hatásaival a *science fiction* világából a hétköznapok valóságává lépett elő; továbbá, hogy a vírusok gyors mutációja és újabb vírusok kialakulása, illetve zoonózis útján az emberre történő átterjedésének valószínűsége nem elhanyagolható (s a klímaváltozással összefüggésben növekvő) kockázatot jelent: mindezek hatására vajon nem mozdulhat-e a bírói gyakorlat olyan irányba, hogy sokkal inkább kell hasonló eseményekkel számolni, mint korábban? Ha igen, akkor elképzelhető, hogy az emberiség e kollektív (és szo-

[172] Az esernyő hatás (*umbrella pricing*) a versenykorlátozáshoz kapcsolódó fogalom, s azt a jelenséget írja körül, amikor a kartellezők összehangolt áremelésének következtében a kartellben részt nem vevő piaci szereplők – követő magatartást tanúsítva, jogszerűen – szintén árat emelnek, minek következtében közvetlen vagy közvetett vevők kárt szenvednek. Ld. ehhez a magyar jog kapcsán Csöndes – Fenyőházi – Kocsis (2018), 213.

morú) tapasztalata a bírói jogalkalmazásban is beépül az előreláthatósággal kapcsolatos objektivizált elvárási szintekbe, aminek következtében nehezebb lesz arra hivatkozni, hogy egy újabb vírus, egy újabb járvány (és ennek hatásai) a nem túl távoli jövőben ne volna előrelátható. Ahogy nő az ilyen horderejű események (akár más típusú, korábban rendkívülinek vélt események) kockázata és bekövetkezésének gyakorisága, akként nő annak valószínűsége, hogy számolni kellett ezekkel. Az sem zárható ki, hogy a szigorodó elvárható előreláthatóság nemcsak a járványokat és azok következményeit fogja majd át, hanem minden olyan – korábban rendkívülinek tekintett – eseményt, amely hasonló következményekkel járhat, mint a COVID–19-világjárvány.[173]

Végül az írás témáján már jócskán túlmutató sejtés, hogy minél kevésbé mutatnak a kontraktuális felelősség szabályai, illetve azok alkalmazása kellő rugalmasságot, s minél kevésbé alkalmasak a válságjelenségek következményeinek „lekövetésére" (méghozzá feszítő ellentmondások nélkül), annál nagyobb lesz a késztetés jogalkotói beavatkozásra,[174] egyéb, metajurisztikus, például politikai szempontokat ezúttal figyelmen kívül hagyva. Mivel a Ptk. 6:142. §-a (az Egyezmény 79. cikkéhez hasonlóan) generálklauzula, s ekként mint norma szükségképpen rugalmas, ezért feltehetően annak válságra hangolt alkalmazásán múlik, hogy melyik forgatókönyv valósul meg. Feltéve, hogy a következő válság (legyen az bármilyen természetű), s a jogalkotó arra adott válasza hagy időt és lehetőséget a *law in action,* különösen a bírói jogalkalmazás további csiszolására, válságállóvá, válságkezelésre alkalmassá tételére.

IRODALOM

A 2013. évi V. törvény indokolása a Polgári Törvénykönyvről, Hatodik könyv, Második rész, X. cím, XXII. fejezethez írt indokolás 7. pont.

A Kúria mellett működő Új Ptk. Tanácsadó Testület *„A Ptk. 6:142. § alkalmazásában hogyan kell értelmezni az »ellenőrzési körön kívül eső« mentesülési okot? Lehet-e ellenőrzési körön belüli az olyan objektív körülmény, amely a szerződésszegő által nem volt befolyásolható, és amely a gondos ellenőrzéssel sem volt elhárítható?"* c. véleménye. https://bit.ly/3pRCHdR

Atamer, Yesim: Art. 79. In: Kröll, Stefan – Mistelis, Loukas – Perales Viscasillas, Pilar (eds.): *UN Convention on Contracts for the International Sales of Goods, CISG.* 2nd ed., BeckOnline, 2018.

[173] Kevésbé határozottan, de valamelyest hasonlóan Twigg-Flesner (2020b), 163.

[174] Ld. Torsello – Winkler (2020), 400. Utal az olasz és a francia veszélyhelyzeti szabályozásra.

Beyer, Yvonne – Hoffmann, Phillip: „COVID-19 als Act of God / Force Majeure / Höhere Gewalt? Rechtliche Implikationen der Corona-Krise auf bestehende Verträge, insbesondere Liefer- und VOB/B-Bauverträge". *Neue Juristische Online Zeitschrift,* 20 (2020) 21: 609–615.

Boóc Ádám: „Észrevételek a Covid-19 vírus hatásaira a magyar szerződéses jogban". *Veszélyes Anyagok,* 6 (2020) 3: 3–5.

Borbély Krisztofer: *A vis maior mögött meghúzódó alapgondolat és igazságossági elv az egyes polgári jogi jogintézmények tükrében. Szakdolgozat.* Budapest, ELTE ÁJK, 2021.

CISG Advisory Council Opinion No. 7 – Exemption of Liability for Damages Under Article 79 of the CISG. https://bit.ly/3GI89SG

CISG Advisory Council Opinion No. 20 – Hardship under the CISG. https://bit.ly/3GDjQtv

Commentary on the Draft Convention on Contracts for the International Sale of Goods prepared by the Secretariat („Secretariat Commentary") / UN DOC. A/CONF. 1978. https://bit.ly/3dOF0c2

Csehi Zoltán: 6:142. §. In: Csehi Zoltán (szerk.): *Az új Polgári Törvénykönyv magyarázata, Kommentár a 2013. évi V. törvényhez*. Budapest, Menedzserpraxis, 2014, 136–138.

Csöndes *Mónika:* „A Covid-19-járvány és a szerződésszegésért való felelősség alóli mentesülés egyes kérdései". *Kártérítési és Biztosítási Jog,* 3 (2020) 3. https://bit.ly/3s-1WSIw

Csöndes Mónika – Fenyőházi András – Kocsis Márton: A versenyjogi jogsértéssel okozott károk – károsultak és kárfajták. In: Polauf Tamás (szerk.): *Versenyjogi kártérítési perek – Kézikönyv a joggyakorlat számára.* Budapest, Wolters Kluwer, 2018, 205–221.

DiMatteo, Larry A.: Excuse: Force Majeure and Hardship. In: DiMatteo, Larry A. – Janssen, André – Magnus, Ulrich – Schulze, Reiner (eds.): *International Sales Law – A Handbook.* Bloomsbury, 2021, 690–736.

Fazakas Zoltán József: A szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség. In: Barta Judit – Barzó Tímea – Csák Csilla (szerk.): *Magyarázat a kártérítési jogról.* Budapest, Wolters Kluwer, 2018, 165–188.

Fuglinszky Ádám: „The Reform of Contractual Liability in the New Hungarian Civil Code: Strict Liability and Foreseeability Clause as Legal Transplants". *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht,* 79 (2015) 1: 72–116.

Fuglinszky Ádám: „Az előreláthatósági klauzula értelmezésének újabb dilemmái". *Gazdaság és Jog,* 27 (2019) 7–8: 1–7.

Fuglinszky, Ádám: „Legal Transplants: Snapshots of the State of the Art and a Case Study from Central Europe – Post Transplantation-adjustment of Contractual Liability in the New Hungarian Civil Code". *European Review of Contract Law,* 16 (2020) 2: 267–299.

Fuglinszky Ádám: 6:142. §. In Wellmann György (szerk.): *A Ptk. Magyarázata V/VI – Kötelmi jog, Első és Második Rész.* Budapest, HVG-ORAC, 2021, 336–380.

Gildeggen, Rainer – Willburger, Andreas: „Das UN-Kaufrecht und die Corona-Krise". *Internationales Handelsrecht,* 21 (2021) 2: 45–53.

Graham, David A.: Rumsfeld's Knowns and Unknowns: The Intellectual History of a Quip. *The Atlantic,* 27 March 2014. https://bit.ly/3J7LTDG

Huber, Peter: CISG 79. In: *Münchener Kommentar zum BGB,* 6. Auflage, BeckOnline, 2012.

Huber, Peter: „Für Glücksklee keine Haftung? – Die Tücken der Garantiehaftung im CISG". *Internationales Handelsrecht,* 20 (2020) 4: 138–140.

ICC Force Majeure and Hardship Clauses – March 2020. https://bit.ly/3yjxX4t

Janssen, André – Wahnschaffe, Christian Johannes: „Der internationale Warenkauf in Zeiten der Pandemie". *Europäische Zeitschrfit für Wirtschaftsrecht,* 31 (2020) 10: 410–416.

Kemenes István: „A kontraktuális kártérítés egyes kérdései". *Magyar Jog,* 64 (2017) 1: 1–10.

Kemenes István: A vállalkozási szerződés – 1. A vállalkozási szerződés általános szabályai, In: Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvhöz (2. kötet).* Budapest, Wolters Kluwer, 2020, 1928–1963.

Khanderia, Saloni: „Transnational Contracts and Their Performance during the COVID-19 Crisis: Reflections from India". *BRICS Law Journal,* 7 (2020) 3: 52–80.

Kiraz, Esra – Yildiz Üstün, Esra: „COVID-19 and *force majeure* clauses: an examination of arbitral tribunal's awards". *Uniform Law Review,* 25 (2020) 4: 437–465.

Király Miklós: A Bécsi Vételi Egyezmény és a Bitcoin, In: Lamm Vanda – Sajó András (szerk.): *Studia in honorem Lajos Vékás.* Budapest, HVG-ORAC, 2019, 154–161.

Kőhidi Ákos: Az elháríthatatlanság fogalmának relativizálódása a magyar polgári jogban. In: Kőhidi Ákos – Keserű Barna Arnold (szerk.): *Tanulmányok a 65 éves Lenkovics Barnabás tiszteletére*. Budapest–Győr, Eötvös József Könyv- és Lapkiadó – Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam-és Jogtudományi Kara, 2015, 225–242.

Laimer, Simon – Schickmair, Martina: Kapitel 11: Ausgewählte zivilrechtliche Probleme in der COVID-19-Krise. In: Resch, Reinhard (Hrsg.): *Corona-Handbuch Österreichs Rechtspraxis zur aktuellen Lage – online.* Manz, 2020.

Leszkoven *László: Szerződésszegés a polgári jogban.* Budapest, Wolters Kluwer, 2016.

Menyhárd Attila: Impacts of COVID-19 in Hungarian Contract Law. In: Hondius, Ewoud – Santos Silva, Marta – Nicolussi, Andrea – Salvador Coderch, Pablo – Wendehorst, Christiane – Zoll, Fryderyk (eds.): *Coronavirus and the Law in Europe*. Intersentia, 2020. https://bit.ly/3m0kYzy

Magnus, Ulrich: CISG 79. In: *Staudinger BGB, Neubearb. 2013.* BeckOnline, 2013.

Mankowski, Peter: CISG 79. In: *Münchener Kommentar zum HGB*, 4. Auflage. BeckOnline, 2018.

Note of the Undroit Secretariat on the Unidroit Principles of International Commercial Contracts and the Covid-19 Health Crisis, 15 July 2020. https://bit.ly/3qaP4lt

Pázmándi Patrik: „Mentesülés a kontraktuális kártérítési felelősség alól a COVID-19 járvány, valamint gazdasági szankciók tükrében". *Kártérítési és Biztosítási Jog,* 3 (2021), 3–4. https://bit.ly/31Wz2Dn

Philippe, Denis: Coronavirus: Force Majeure? Hardship? Deferral of Obligations? Some Practical Elements Advice for the Analysis and Drafting of Clauses. In: Hondius, Ewoud – Santos Silva, Marta – Nicolussi, Andrea – Salvador Coderch, Pablo – Wendehorst, Christiane – Zoll, Fryderyk (eds.): *Coronavirus and the Law in Europe*. Intersentia, 2020. https://bit.ly/3DPNBps

Piltz, Burkhardt: „Covid-19 bedingte Lieferstörungen". *Internationales Handelsrecht,* 20 (2020) 4: 133–137.

Rothermel, Martin: „Ereignisse (Coronavirus, Brexit, Embargos, Zölle, u.a.) und höhere Gewalt, Unmöglichkeit, Weggfall der Geschäftsgrundlage, Hardship, Frustration im BGB und in anderen Rechtsordnungen – braucht es eine Klausel?" *Internationales Handelsrecht,* 20 (2020) 3: 89–97.

Sándor Tamás – Vékás Lajos: *Nemzetközi adásvétel*. Budapest, HVG-ORAC, 2005.

Schlechtriem, Peter – Schroeter, Ulrich G.: *Internationales UN-Kaufrecht*, 6. Auflage. Tübingen, Mohr Siebeck, 2016.

Schwenzer, Ingeborg: Art. 79. In Schlechtriem, Peter – Schwenzer, Ingeborg – Schröter, Ulrich G. (Hrsg.): *Kommentar zum UN-Kaufrecht*, 7. Auflage. BeckOnline, 2019.

Thume, Karl-Heinz: „Covid-19 und Vertriebsverträge". *Internationales Handelsrecht,* 20 (2020) 4: 163–170.

Torsello, Marco – Winkler, Matteo M.: „Coronavirus-Infected International Business Transactions: A Preliminary Diagnosis". *European Journal of Risk Regulation,* 11 (2020) 2: 396–401.

Twigg-Flesner, Christian: „The Covid-19 Pandemic – a Stress Test for Contract Law?" *Journal of European Consumer and Market Law,* 9 (2020a) 3: 89–92.

Twigg-Flesner, Christian: A comparative perspective on Commercial Contracts and the impact of COVID-19 – Change of Circumstances, *Force Majeure*, or what? In:. Pistor, Katharina (ed.): *Law in the Time of COVID-19.* Columbia Law School, 2020b, 155–165.

Verebics *János:* „A szerződésszegésért való kárfelelősség az előreláthatóság alapján való korlátozása az új Ptk.-ban". *Gazdaság és Jog,* 23 (2015) 4: 8–13.

Vékás Lajos: „Szerződésszegési kártérítési felelősség a bírói gyakorlatban". *Magyar Jog,* 67 (2020) 10: 557–566.

Vogenauer, Stefan: „Hardship clauses und verwandte Klauseln im internationalen Handelskäufen (I) – Rechtsvergleichende Überlegungen und Einheitsrecht". *Zeitschrift für Internationales Wirtschaftsrecht,* 5 (2020) 1: 3–9.

Vogenauer, Stefan: „Hardship clauses und verwandte Klauseln im internationalen Handelskäufen (V) – Rechtsvergleichende Überlegungen und Einheitsrecht". *Zeitschrift für Internationales Wirtschaftsrecht,* 6 (2021) 5: 209–215.

Wagner, Eric – Holtz, Rudolph Anthony – Dötsch, Tina: „Auswirkungen von COVID-19 auf Lieferverträge". *Betriebsberater,* 75 (2020) 15–16: 845–851.

Weaver, Isabell: „Störung der Lieferkette durch Covid-19 – Force Majeure? Es kommt darauf an!" *Zeitschrift für Vertriebsrecht,* 9 (2020) 3: 159–164.